

ISSN 1733-8239

Odonatrix

Biuletyn Sekcji Odonatologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
Bulletin of the Odonatological Section of the Polish Entomological Society

Rok 2, numer 1 (styczeń 2006)

**Polskie Towarzystwo Entomologiczne – Sekcja Odonatologiczna
Zakład Zoologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie**

REDAKCJA

Paweł Buczyński (Lublin) – redaktor naczelny

Edyta Buczyńska (Lublin)

Grzegorz Tończyk (Łódź)

Adres redakcji:

Odonatrix

Zakład Zoologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin

e-mail: pbuczyns@biotop.umcs.lublin.pl

czasopismo dostępne na stronie: <http://www.pte.au.poznan.pl> (dział „Sekcje”, poddział „Sekcja Odonatologiczna”), oraz: <http://www.entomo.pl/wazki/biuletyn.php>

available from <http://www.pte.au.poznan.pl> (in „Sekcje” – „Sekcja Odonatologiczna”),
and from <http://www.entomo.pl/wazki/biuletyn.php>

© Copyright by Polskie Towarzystwo Entomologiczne

ISSN 1733-8239

Data publikacji: 15.01.2006

Nakład: 95 egz.

Rysunek na okładce: © Edyta Buczyńska (2004)

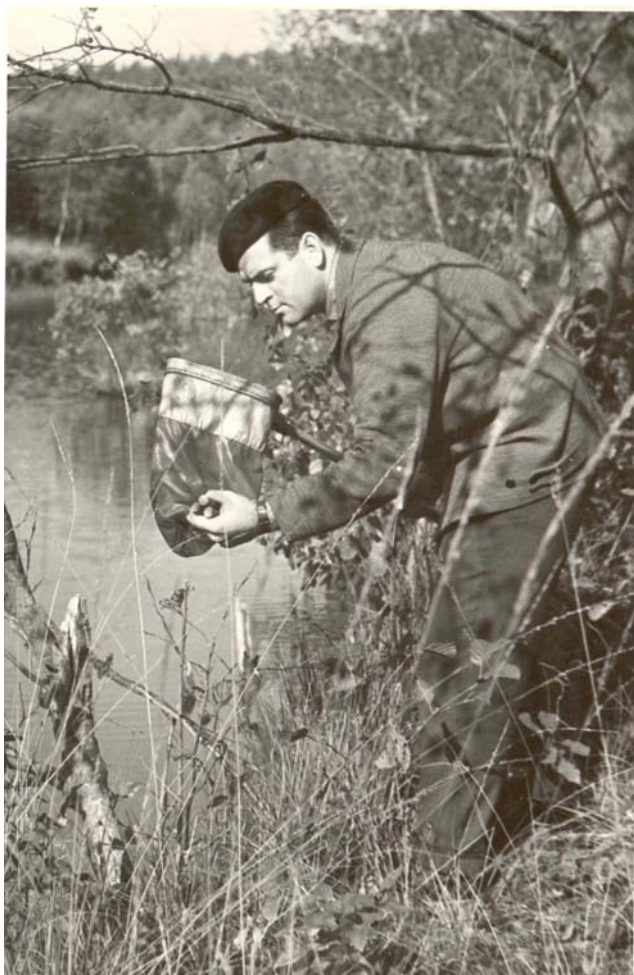
Pożegnania (Obituaries)

Życiorys

Stefan MIELEWCZYK

Curriculum vitae. – A short autobiography of Dr. Stefan Mielewczyk (1933-2005), the eminent Polish odonatologist.

Od redakcji: W dniu 12. sierpnia ubiegłego roku zmarł Dr Stefan Mielewczyk, wybitny odonatalog, autor wielu fundamentalnych prac, członek-założyciel naszej sekcji i jej wieloletni przewodniczący. Na następnej stronie zamieszczamy wspomnienie o Nim. Natomiast poniżej prezentujemy życiorys podyktowany przez Zmarłego w ostatnich miesiącach życia. Serdecznie dziękujemy Jego rodzinie za udostępnienie tego tekstu i poniższego zdjęcia (Fot. 1).

Fot. 1. Dr Stefan Mielewczyk w terenie: 8.10.1963, Łąki Piskorzewskie (Wielkopolski P.N.).

Fot. 1. Dr. Stefan Mielewczyk in the field: 8.10.1963, meadows at Piskorzewo (Wielkopolski National Park).

Urodziłem się 4 lutego 1933 r. w Gnieźnie jako piąte dziecko w rodzinie Michała Mielewczyka i Salomei z Rynarzewskich. Ojciec był wówczas

podoficerem zawodowym prowadzącym kancelarię 17. Pułku Artylerii Lekkiej.

Z początkiem września 1939 r. byliśmy ewakuowani koleją w „bezpieczne miejsce za Warszawą”, do którego nigdy nie dotarliśmy. Niemiecka Luftwaffe bombardowała nas, wyłącznie kobiety i dzieci, od godzin południowych 1 września. Obszar, na którym maskowaliśmy się w uprawach rolnych, był znakowany na obwodzie prześcieradłami przez miejscowych Niemców, tzw. V Kolumnę.

Szkolę podstawową ukończyłem w roku 1948 i wstąpiłem do Gimnazjum i Liceum im. B. Chrobrego w Gnieźnie. Maturę uzyskałem w 1952 r. i starałem się o przyjęcie na Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Poznańskiego. Mimo zdanych egzaminów nie zostałem przyjęty „z braku miejsc”. Również w 1953 r., kiedy zbywały wolne miejsca, też nie zostałem przyjęty. Od „czynnika politycznego” (Bromberek) usłyszałem wtedy: „Takiego jak wy przyjmujemy na studia za 40 lat, kiedy w socjalizmie każdy będzie musiał mieć wyższe wykształcenie”. Skojarzyłem to z udziałem mojego ojca w Wojnie Antybolszewickiej w roku 1920. Pozytywnie zakończyły się moje starania na Wydział Zootechniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Po zaliczeniu I roku studiów udało mi się przenieść na Uniwersytet, gdzie studiowałem na kierunku biologii. Studia ukończyłem w maju 1958 r. obroną pracy magisterskiej „Pluskwiaki różnoskrzydłe (*Hemiptera-Heteroptera*) wód okolic Gniezna”. Pragnąłem pracować w hydroentomologii, zrezygnowałem więc z proponowanej mi asystentury w Zakładzie Anatomii Zwierząt Domowych WSR u prof. J. Wilburga, jak też z proponowanej asystentury w Zakładzie Fizjologii Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie u prof. Miętkiewskiego. W latach 1958/59 pracowałem więc w Instytucie Ochrony Roślin w Poznaniu – opłacany z puli dla robotników niewykwalifikowanych, a następnie jako bibliotekarz w Bibliotece Głównej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Od roku szkolnego 1959/60 pracowałem w Liceum dla Pracujących w Gnieźnie ucząc biologii, a niektóre klasy chemii.

W okresie pracy pedagogicznej wziąłem udział w konkursie pt. „Aby podręczniki były lepsze”. Otrzymałem wprawdzie jedną z III nagród, ale była to jedyna nagroda przyznana w Kurato-

rium Okręgu Szkolnego Poznańskiego. Jednocześnie w latach 1961-1962 prowadziłem badania nad pluskwiakami różnoskrzydłymi wód Kotliny Jeleniogórskiej. Wyniki tych badań, podobnie jak z okolic Gniezna, były publikowane w „Badaniach Fizjograficznych nad Polską Zachodnią” (1963, 1964).

W roku 1962 otrzymałem od prof. A. Wróblewskiego propozycję pracy naukowej w Instytucie Zoologicznym PAN, Oddział w Poznaniu, którą podjąłem wraz ze zobowiązaniem badań nad larwami ważek. Na podstawie własnych materiałów podałem bliższe szczegóły morfologiczne ułatwiające rozpoznanie trzech par podobnych gatunków (Bull. Ac. pol. Sci. 1964, 1967). Z końcem kwietnia 1967 r. napisałem pracę doktorską „Larwy ważek (Odonata) torfowisk sfagnowych Polski”, której obrona odbyła się w końcu stycznia 1968 r. Mimo to mianowanie na stanowisko adiunkta otrzymałem dopiero pod koniec roku 1971.

Z niektórych ważniejszych dokonań mogę wymienić zapoczątkowane w okresie pracy pedagogicznej badania nad tzw. spizarnią dzierzby gąsiora. Opracowanie „O pożywieniu [dzierzby] gąsiora (*Lanius collurio* L.)...” opublikowane w roku 1967 („Acta Ornithologica”) na życzenie waszyngtońskiego odpowiednika naszego Zakładu Współpracy z Zagranicą w Zakresie Piśmiennictwa Naukowego i Naukowo-Technicznego zostało wydane w języku angielskim w roku 1971. Kolejne cenne opracowanie dotyczy ekologii, biologii i morfolo-

gii *Velia sauli* Tam. i *V. caprai* Tam. Opublikowałem ponad 120 różnego typu opracowań i doniesień naukowych. Oprócz nich wykonałem wiele recenzji redakcyjnych. Własnych materiałów na około 20-30 prac nie udało mi się przygotować do druku.

Nie należałem do jakichkolwiek partii politycznych. Byłem natomiast wieloletnim członkiem Polskiego Towarzystwa Zoologicznego, Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego oraz Societas Internationalis Odonatologica – jako członek-założyciel (od października 1971 r.).

Uczestniczyłem aktywnie w konferencjach, sympozjach, zjazdach oraz warsztatach bentologicznych.

Otrzymałem Honorową Odznakę „Zasłużony dla miasta Poznania” i Honorową Odznakę „Zasłużony dla Województwa Poznańskiego” oraz Złoty Krzyż Zasługi.

W grudniu 1956 r. zawarłem związek małżeński z Ludmiłą Kolną, przyszłym inżynierem budownictwa lądowego i magistrem pedagogiki. Miałem z nią troje dzieci: Wojciecha (ur. 1958 – mgr historii i mgr prawa), Małgorzatę (ur. 1959 – lekarz-specjalista chorób dziecięcych) oraz Sławomira (ur. 1961 – dr nauk chemicznych).

Wągrowiec, 27 czerwca 2005 r.

Dr Stefan Mielewczyk (4 II 1933 – 12 VIII 2005)

Rafał BERNARD, Paweł BUCZYŃSKI, Grzegorz TOŃCZYK

Dr Stefan Mielewczyk (February 4, 1933 – August 12, 2005) – A biography and a profile of Dr S. Mielewczyk, an excellent Polish hydroentomologist, are presented with special attention paid to his odonatological achievements. A complete list of his 76 publications (57 original) to a various extent related to Odonata or odonatology is enclosed.

Dwunastego sierpnia 2005 roku, w wieku 72 lat, odszedł na zawsze doktor Stefan Mielewczyk. Osoba ogromnie zasłużona dla polskiej entomologii, skarbnica wiedzy o owadach wodnych, przedstawiciel wymierającego pokolenia klasycznych przyrodników.

Dr Stefan Mielewczyk był rodowitym Wielkopolaninem, urodził się w Gnieźnie jako piąte dziecko w rodzinie Michała i Salomei z Rynarzew-

skich. Ojciec, uczestnik wojny antybolszewickiej, był wówczas podoficerem zawodowym 17. Pułku Artylerii Lekkiej. Dom i szkoła ukształtowały dr. Mielewczyka jako człowieka wiernego wartościom patriotycznym, niezwykle dbałego o język ojczysty. Po maturze uzyskanej w roku 1952 w Liceum im. Bolesława Chrobrego w Gnieźnie, starał się o przyjęcie na Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Poznańskiego. W epoce głębokiego stalinizmu przeszłość ojca stanęła na przeszkodzie realizacji tych zamiarów. Mimo zdanych egzaminów dopiero po dwóch nieudanych próbach dostania się na UAM, i po zaliczeniu pierwszego roku studiów w Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu, mógł przenieść się na wymarzoną biologię na uniwersytecie. Studia ukończył w maju 1958 roku obroną

pracy magisterskiej „Pluskwiaki różnoskrzydłe (*Hemiptera-Heteroptera*) wód okolic Gniezna”. Pragnąc specjalizować się w hydroentomologii, odrzucał inne oferty zatrudnienia na uczelniach, pracując jako bibliotekarz w Bibliotece Głównej UAM oraz nauczyciel biologii i chemii w liceum w Gnieźnie. Jednocześnie pozostawał aktywny naukowo, prowadząc badania i publikując. Wreszcie w roku 1962 podjął zgodną z zainteresowaniami pracę w Instytucie Zoologicznym PAN (Oddział w Poznaniu), zobowiązując się do badań nad larwami ważek. Doktoryzował się w roku 1968 na podstawie fundamentalnej rozprawy „Larwy ważek (*Odonata*) torfowisk sfagnowych Polski”. W tejże instytucji, obecnie funkcjonującej jako Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN, pracował do przejścia na emeryturę. Jednak nie zakończyło to jego aktywności naukowej, która pozostała wysoka do ostatnich dni życia: jeszcze w latach 2004-2005 wygłaszał referaty na konferencjach naukowych (Fot. 1), a w druku znajduje się wciąż 10 jego prac.

Fot. 1. Spotkanie pokoleń: dyskusja z Jackiem Wendzonką na sympozjum w Urszulinie, 22 V 2004 (fot. B. Daraż).

Fot. 1. Meeting of generations: a discussion with Jackie Wendzonka during the symposium in Urszulin, 22nd May 2005 (phot. B. Daraż)

Dorobek doktora Stefana Mielewczyka obejmuje 147 pozycji, w tym 120 publikacji oryginalnych. Ich tematyka wskazuje na szeroki zakres zainteresowań. Dominują prace poświęcone ważkom,

pluskwiakom wodnym i chrząszczom wodnym. Ponadto dr S. Mielewczyk wydał drukiem prace dotyczące jętek, skorupiaków, widłonków, płazów i ptaków, a nawet roślin wodnych. Pojedyncze publikacje dotyczyły także zagadnień metodycznych oraz ochrony owadów. Oprócz opracowań oryginalnych ukazał się też szereg recenzji literatury specjalistycznej, notatek o działalności towarzystw naukowych i o czasopismach fachowych. Jako znawca historii polskiej entomologii opublikował także kilka biogramów znanych entomologów oraz teksty o historii badań ważek i o pochodzeniu niektórych nazw taksonomicznych. Pełny spis publikacji i opis dorobku naukowego dr. S. Mielewczyka zostaną zamieszczone w „Wiadomościach Entomologicznych” (BERNARD i in. w druku). Poniżej skupiamy się więc tylko na jego dokonaniach na polu odonatologii.

Lista publikacji doktora Stefana Mielewczyka w różnym stopniu poświęconych ważkom i odonatologii (w załączeniu) liczy 76 pozycji, z których 57 ma charakter oryginalny. To dorobek będący kamieniem milowym w rozwoju tej dyscypliny naukowej w Polsce. Dr S. Mielewczyk był w kraju pierwszym odonatologiem w tak dużym stopniu analizującym faunę ważek w oparciu o larwy. Znalazło to odbicie już w jednej z pierwszych jego prac, poświęconej Wielkopolskiemu Parkowi Narodowemu. Do największych osiągnięć dr. Mielewczyka na tym polu można zaliczyć prace dotyczące morfologii larw trzech par trudnych do rozróżnienia gatunków: *Calopteryx splendens* i *C. virgo*, *Aeshna juncea* i *A. subarctica*, *Somatochlora alpestris* i *S. arctica*.

Międzynarodowe uznanie dr S. Mielewczyk zyskał rozstrzygnięciem synonimiki *Coenagrion lunulatum* = *C. vernale*. W naszych oczach jest jednak przede wszystkim twórcą szeregu klasycznych studiów faunistyczno-ekologicznych odonatofauny Polski, np.: Wielkopolskiego Parku Narodowego, okolic Gniezna, rezerwatu „Ptasi Raj”, Mierzei Helskiej, Pienin. Najbardziej wartościowe spośród nich jest monograficzne opracowanie wybranych krajowych torfowisk sfagnowych, w którym wprowadzono autekologiczny podział ważek na tyrfobionty, tyrfofile i tyrfokseny, przy czym *novum* był podział tyrfofili na gatunki pierwszego i drugiego rzędu. Na marginesie, precyzyjne określenie „torfowiska sfagnowe”, wprowadzone do literatury zoologicznej właśnie przez dr. S. Mielewczyka, jest powszechnie stosowane do dziś. Do dziś także każdy, kto opracowuje ważki tych siedlisk, zaczy-

na od sięgnięcia po tą publikację.

Wieloletnia praca nad fauną obszarów górskich zaowocowała krytycznym spojrzeniem na odonatofaunę Tatr oraz ważnym, syntetycznym opracowaniem *Somatochlora alpestris* do „Polskiej czerwonej księgi zwierząt”. Niestety, nigdy nie ujrzała świata dziennego monografia torfowisk sudeckich, o której dr Mielewczyk wielokrotnie wspominał w rozmowach kularowych.

Ważnym elementem dorobku dr. S. Mielewcyka są krytyczne wykazy gatunków Polski. Pierwszy, z roku 1990, był ostatecznym ustaleniem listy gatunków stwierdzonych w kraju, rozstrzygając status *Coenagrion mercuriale* i *Gomphus pulchellus*. Doczekał się on uzupełnienia w roku 1997. Obecnie w druku znajduje się nowa lista ważek Polski poszerzona o krótkie charakterystyki gatunków.

Cechą charakterystyczną dr. S. Mielewcyka był doskonały warsztat badawczy. Przejawiało się to między innymi w gromadzeniu obfitego materiału, dbałości o stronę metodyczną, krytycznej i szczegółowej analizie danych oraz bardzo starannym przygotowaniu tekstów do druku. Przyjemnością jest lektura jego prac, napisanych piękną polszczyzną. Będąc recenzentem wielu prac innych autorów, uczył ich podobnego podejścia. Rysem jego publikacji jest też wprowadzana i stosowana z wielkim wyczuciem typologia autekologiczna.

W roku 1971 dr S. Mielewczyk został członkiem-założycielem Societas Internationalis Odonatologica, organizacji zrzeszającej odonatologów z całego świata i przez dziesięciolecia animującej aktywność badawczą. Był też wieloletnim członkiem Polskiego Towarzystwa Zoologicznego, Polskiego Towarzystwa Entomologicznego i Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego. W ramach PTEnt., był członkiem-założycielem i pierwszym przewodniczącym (1998-2004) Sekcji Odonatologicznej. Za swą działalność uhonorowany został kilkoma odznaczeniami, w tym Złotym Krzyżem Zasługi.

Odszedł człowiek dużego formatu, który odcisnął piętno na tych, którzy mieli okazję go spotkać.

Publikacje oryginalne

- MIELEWCZYK S. 1965. Larwy ważek (Odonata) Wielkopolskiego Parku Narodowego. Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za III i IV kwartał 1964, 28 (2): 223-224.
- MIELEWCZYK S. 1965. Bemerkungen zur Morpholo-

gie der Larven von *Agrion virgo* (L.) und *A. splendens* (Harr.) (Odonata, Agrionidae). Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences, Cl. II, sciences biologiques, 13 (10): 583-585.

- MIELEWCZYK S. 1966. Larwy ważek (Odonata) Wielkopolskiego Parku Narodowego. Prace Monograficzne nad Przyrodą Wielkopolskiego Parku Narodowego pod Poznaniem PTPN, 4 (3): 1-39.
- MIELEWCZYK S. 1967. Bemerkungen über die Morphologie der Larven einiger Libellenarten (Odonata). Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences, Cl. II, sciences biologiques, 15 (4): 221-225.
- MIELEWCZYK S. 1967. O pożywieniu gąsiora, *Lanius collurio* L., w okolicy Gniezna (woj. poznańskie). Acta Ornithologica, 10 (6): 157-175.
- MIELEWCZYK S. 1969. Larwy ważek (Odonata) niektórych torfowisk sfagnowych Polski. Polskie Pismo Entomologiczne, 39 (1): 17-81.
- MIELEWCZYK S. 1970. Odonata i Heteroptera rezerwatu Ptasi Raj koło Gdańska ze szczególnym uwzględnieniem słonawego jeziora. Fragmenta Faunistica, 15 (19): 343-363.
- MIELEWCZYK S. 1970. Wążki (Odonata) i pluskwiaki wodne (Heteroptera) torfowiska niskiego pod Gniezmem (woj. poznańskie). Fragmenta Faunistica, 16 (1) : 1-10.
- MIELEWCZYK S. 1971. Wążki (Odonata) Mierzei Helskiej. Polskie Pismo Entomologiczne, 41 (2): 361-369.
- MIELEWCZYK S. 1971. Über das Vorkommen von *Lestes barbarus* (Fabr.) in Polen. [W:] Abstracts of the First European Symposium of Odonatology, Gent (Belgium), October 22-23, 1971: 33.
- MIELEWCZYK S. 1972. Über das Vorkommen von *Lestes barbarus* (Fabricius) in Polen. Odonatologica, 1 (1): 37-40.
- MIELEWCZYK S. 1972. Wążki (Odonata) okolic Gniezna. Fragmenta Faunistica, 18 (8): 141-162.
- MIELEWCZYK S. 1973. Wążki (Odonata) rzeki Raby, niektórych jej dopływów i zbiorników przyrzecznych. Acta Hydrobiologica, 15 (4): 379-385, 1 tabela.
- MIELEWCZYK S. 1974. Bemerkungen über die Synonymie von *Coenagrion lunulatum* (Charpentier, 1840) – *C. vernale* (Hagen, 1839, *nomen nudum*) (Zygoptera: Coenagrionidae). Odonatologica, 3 (4): 267-268.
- MIELEWCZYK S. 1977. Odonata. [W:] A. Wróblewski (red.), Bottom fauna of the heated Konin

- Lakes. Monografie Fauny Polski, 7. PWN, Warszawa – Kraków: 205-223.
- MIELEWCZYK S. 1978. Ważki (Odonata) Pienin. *Fragmenta Faunistica*, 22 (6): 265-294.
- MIELEWCZYK S. 1978. A new record of the mass occurrence of *Aeshna (Hesperaeschna) confusa* (Rambur) on a ship in the mouth of Rio de la Plata, Uruguay (Anisoptera: Aeshnidae). *Notulae Odonatologicae*, 1 (2): 29.
- MIELEWCZYK S. 1979. Badania nad entomofauną (Ephemeroptera, Odonata, Heteroptera) jeziora Zbęchy i kanału pod Rogaczewem. [W:] XI Zjazd Hydrobiologów Polskich w Łodzi, 5-8 września 1979. Streszczenie komunikatów: 93-94.
- MIELEWCZYK S. 1979. Ein neuer Fundort von *Orthemtrum brunneum* (Fonscolombe) und die Verbreitung der Art in Polen (Anisoptera: Libellulidae). *Notulae Odonatologicae*, 1 (4): 59-61.
- MIELEWCZYK S. 1981. Uwagi o faunie ważek (Odonata) Ojcowskiego Parku Narodowego. *Przeгляд Zoologiczny*, 25 (2): 259-263.
- MIELEWCZYK S. 1982. Der Zug von *Libellula quadrimaculata* L. durch Gniezno, Westpolen im Jahr 1975 (Anisoptera: Libellulidae). *Notulae Odonatologicae*, 1 (9): 154.
- MIELEWCZYK S. 1982. Flug der *Sympetrum fonscolombi* (Sel.) über dem Atlantischen Ozean (Anisoptera: Libellulidae). *Notulae Odonatologicae*, 1 (10): 165-166.
- MIELEWCZYK S. 1984 (1983/1984). Quantitative investigations on Odonata, Heteroptera and Coleoptera in a drainage channel near the village of Turew (Poznań region). *Acta Hydrobiologica*, 25/26 (1): 89-100.
- MIELEWCZYK S. 1988. Dotychczasowy stan poznania fauny ważek (Odonata) OPN. [W:] Stan poznania fauny Ojcowskiego Parku Narodowego i problemy jej ochrony, Ojców, 6-7 maja 1988 r. Streszczenia referatów: 9.
- MIELEWCZYK S. 1990. Odonata – Ważki. [W:] J. Razowski (red.), *Wykaz zwierząt Polski*. Tom I, część XXXII/1-20 Insecta: Protura-Planipennia. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków: 39-42.
- MIELEWCZYK S. 1990. Dotychczasowy stan poznania fauny ważek (Odonata) Ojcowskiego Parku Narodowego. *Prądnik. Prace i Materiały Muzeum im. Prof. Władysława Szafera*, 1: 59-62.
- MIELEWCZYK S. 1990. Evaluation quantitative des larves d'Odonates dans de petits réservoirs champêtres des environs de Turew (Région de Poznań). *Acta Hydrobiologica*, 32 (1/2): 187-193.
- MIELEWCZYK S. 1993. Wstępne rozpoznanie składu jakościowego niektórych grup owadów (Odonata, Heteroptera, Coleoptera) kilku jezior lobeliowych okolic Bytowa (Pojezierze Pomorskie). [W:] I Konferencja Naukowa „Jeziora lobeliowe, charakterystyka, funkcjonowanie i ochrona”. Poznań – Bytów, 13-16 września 1993. Program konferencji i streszczenia referatów: 17.
- MIELEWCZYK S., DOMEK P. 1994. Zagęszczenie i biomasa zoobentosu na maksymalnych głębokościach jezior lobeliowych Pojezierza Bytowskiego i Borów Tucholskich. [W:] M. Kraska (red.), *Jeziora lobeliowe, charakterystyka, funkcjonowanie i ochrona*. Cz. II. Idee ekologiczne 7, seria Szkice 5: 29-45.
- MIELEWCZYK S. 1994. Wstępne rozpoznanie składu jakościowego niektórych grup owadów (Odonata, Heteroptera, Coleoptera) jezior lobeliowych w okolicy Bytowa (Pojezierze Pomorskie). [W:] M. Kraska (red.), *Jeziora lobeliowe, charakterystyka, funkcjonowanie i ochrona*. Cz. II. Idee ekologiczne 7, seria Szkice 5: 85-92.
- MIELEWCZYK S. 1996. Zmiany w faunie ważek (Odonata) Tatrzańskiego Parku Narodowego. [W:] I Ogólnopolska Konferencja „Przyroda Tatrzańskiego Parku Narodowego a Człowiek – stan i perspektywy badań tatrzańskich”, Zakopane 6-9.10.1995: 39.
- MIELEWCZYK S. 1996. Zmiany w faunie ważek (Odonata) Tatrzańskiego Parku Narodowego. [W:] A. Kownacki (red.), *Przyroda Tatrzańskiego Parku Narodowego a Człowiek*, Tom II. Biologia. Tatrzański Park Narodowy, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk o Ziemi Oddział Krakowski, Kraków – Zakopane: 88-89.
- MIELEWCZYK S. 1997. Proces zasiedlania nowo utworzonego stawu śródpolnego przez główne grupy owadów (Ephemeroptera, Odonata, Heteroptera, Coleoptera). [W:] IV Ogólnopolskie Warsztaty Bentologiczne: Fauna dena małych zbiorników słodkowodnych i małych rzek. 5-7 czerwiec 1997, Siedlce: 12-13.
- MIELEWCZYK S. 1997. Jakościowe i ilościowe zmiany zasiedlenia Ephemeroptera, Odonata, Heteroptera i Coleoptera w świeżym stawie śródpolnym. [W:] XVII Zjazd Hydrobiologów Polskich. Poznań, 8-11 września 1997. Materiały

- zjazdowe: 96.
- MIELEWCZYK S. 1997. Odonata – ważki. [W:] J. Razowski (red.), Wykaz zwierząt Polski. Tom V, Część XXXII/24 Hymenoptera – Posłowie. Wyd. Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, Kraków: 161.
- MIELEWCZYK S. 1998. Wążki (Odonata) Ojcowskiego Parku Narodowego. [W:] Sympozjum „Badania faunistyczne w Ojcowskim Parku Narodowym w latach 1988-1997”. Ojców, 7-9. maja 1998. Materiały sesji: 22.
- MIELEWCZYK S. 1998. Materiały do znajomości entomofauny wodnej (Odonata, Heteroptera, Coleoptera) stawów rybnych pod Siedlcami jako proponowanego rezerwatu „Rybakówka”. Rocznik Naukowy Polskiego Towarzystwa Ochrony Przyrody „Salamandra”, 2: 109-118.
- MIELEWCZYK S. 2000. Larwy ważek (Odonata) Wielkopolskiego Parku Narodowego i zmiany zachodzące w ich składzie. [W:] Fauna denna jezior. Materiały VII Ogólnopolskich Warsztatów Bentologicznych. Jezioro, Wielkopolski Park Narodowy, 25-27 maja 2000: 13-17.
- MIELEWCZYK S. 2000. Wążki (Odonata). [W:] J. Razowski (red.), Flora i fauna Pienin. Monografie Pienińskie, 1: 143-145.
- MIELEWCZYK S., DOMEK P. 2002. Makrofauna płytkiego litoralu lobeliowego jeziora Jeleń w Bytowie (Pojezierze Bytowskie). [W:] Fauna denna płytkich jezior. Materiały IX Ogólnopolskich Warsztatów Bentologicznych, Toruń – Bachotek, 16-18 maja 2002: 24.
- MIELEWCZYK S. 2003. Entomofauna (Odonata, Heteroptera, Coleoptera) torfowiska sfagnowego jako końcowego stadium lądowania zbiornika dystroficznego na przykładzie Niknącej Łąki (Park Narodowy Gór Stołowych). [W:] Badania fauny dennej wód różnych typów. X Ogólnopolskie Warsztaty Bentologiczne, Ciężarówka, 8-10 V 2003. Idee Ekologiczne, 15, seria Szkice, 8: 73-76.
- MIELEWCZYK S. 2003. Materiały do poznania entomofauny (Odonata, Hemiptera: Heteroptera, Coleoptera) torfowiska „Niknącej Łąki” w Parku Narodowym Gór Stołowych. Szczeliniec, 7: 59-72.
- MIELEWCZYK S. 2003. Materiały do znajomości entomofauny (Odonata, Heteroptera, Coleoptera) Jeziora Łekneńskiego. Studia i Materiały do Dziejów Pałuk, 5: 33-45.
- MIELEWCZYK S. 2003. Wiosenny stan entomofauny (Odonata, Heteroptera, Coleoptera) w rzece Warcie i zbiornikach przyrzecznych w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym. Rocznik Naukowy Polskiego Towarzystwa Ochrony Przyrody „Salamandra”, 7: 87-99.
- MIELEWCZYK S. 2004. O ratunek dla entomofauny Stawów Toporowych w Tatrzańskim Parku Narodowym. [W:] P. Buczyński, A. Ptaszyńska, E. Serafin (red.), Badania ważek, chrząszczy i chruścików na obszarach chronionych. II Krajowe Sympozjum Odonatologiczne, XXIX Sympozjum Sekcji Koleopterologicznej PTE, III Seminarium Trichopterologiczne, Urszulin, 21-23.05.2004 r. Streszczenia referatów, komunikatów i posterów. Mantis, Olsztyn: 17.
- MIELEWCZYK S. 2004. Metodyka badań entomofauny wodnej z uwzględnieniem obszarów chronionych. [W:] P. Buczyński (red.), Badania ważek, chrząszczy i chruścików na obszarach chronionych. Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody, 23 (3): 519-526.
- MIELEWCZYK S. 2004. Stan badań i zagrożenie entomofauny Stawów Toporowych w Tatrzańskim Parku Narodowym. [W:] P. Buczyński (red.), Badania ważek, chrząszczy i chruścików na obszarach chronionych. Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody, 23 (3): 527-534.
- MIELEWCZYK S. 2004. *Somatochlora alpestris* (Sélys, 1840), Miedziopierś alpejska. [W:] Z. Głowaciński, J. Nowacki (red.), Polska czerwona księga zwierząt, Bezkręgowce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego, Kraków – Poznań: 57-58.
- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Aeshnidae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzicka, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.
- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Calopterygidae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzicka, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.
- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Coenagrionidae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzicka, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.

- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Cordulegastridae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzińska, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.
- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Corduliidae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzińska, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.
- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Gomphidae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzińska, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.
- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Lestidae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzińska, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.
- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Libellulidae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzińska, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.
- MIELEWCZYK S., TOŃCZYK G. w druku. Wykaz gatunków, Platycnemididae. [W:] W. Bogdanowicz, E. Chudzińska, I. Pilipiuk, E. Skibińska (red.), Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, t. 2. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.
- Inne publikacje**
- MIELEWCZYK S. 1964. B. F. Belyšev: Opređelitel' strekoz Sibiri po imaginalnym i ličinočnym fazam. Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva – Leningrad, 1963, str. 112 + 2 nlb. Przegląd Zoologiczny, 8 (2): 179. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1966. F. Cîrdei, F. Bulimar: Odonata, in Fauna Republicii Populare Române. Insecta. Editura Academiei Republicii Populare Române, București. 1965, Vol. VII, Fasc. 5, 274 pp., 243 ff. Przegląd Zoologiczny, 10 (2): 253. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1971. D. St. Quentin, M. Beier. Odonata (Libellen) [Odonata – ważki], Handbuch der Zoologie, II. Auflage, Bd. IV, 2. Hälfte, Lfg. 3, Walter de Gruyter & Co., Berlin 1968, 39 stron 27 rys. Polskie Pismo Entomologiczne, 41 (1): 232-233. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1972. J.I. Rybak: Przewodnik do rozpoznawania niektórych bezkręgowych zwierząt słodkowodnych. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk – Zakład Ekologii, PWN, Warszawa, 1971. str. 75, tab. 33. Przegląd Zoologiczny, 16 (1): 86-87. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1972. Pierwsze Europejskie Sympozjum Odonatologiczne, Gandawa, 22-23 października 1971. Przegląd Zoologiczny, 16 (3): 371-372.
- MIELEWCZYK S. 1974. B. M. Mamaev, Opređelitel' nasekomych po ličinkam. Posobie dla učitelej [Klucz do oznaczania larw owadów. Podręcznik dla nauczycieli] – Prosveščenie, Moskwa 1972, str. 400, 186 ryc., 16 tabl. Polskie Pismo Entomologiczne, 44 (2): 467-468. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1974. B. F. Belyšev: Strekozy Sibiri (*Odonata*). Izdat. „Nauka”, Sibirsk. Otdel., Novosibirsk 1973. T I, Cz. 1-2: 619 str., 270 ryc. Przegląd Zoologiczny, 18 (2): 276-277. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1979 (1978). B. F. Belyšev, A. Ju. Charitonov: Opređelitel' strekoz po kryl'jam (rody Boreal'nogo faunističeskogo carstva i sopređel'nych zemel', vidy fauny SSSR) (Klucz do oznaczania ważek na podstawie użytkowania skrzydeł (rodzaje borealnego królestwa faunistycznego i przyległych obszarów, gatunki fauny ZSRR), Izdatel'stvo „Nauka”, Sibirskoe Otdelenie, Novosibirsk, 1977, str. 397+2 nlb., 327 ryc. Biuletyn Informacyjny Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, 22: 73-74. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1979 (1978). Notulae Odonatologicae. Biuletyn Informacyjny Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, 22: 96-97.
- MIELEWCZYK S. 1979. G. Jurzitza – Unsere Libellen. Die Libellen Mitteleuropas in 120 Farbfotos. (Nasze ważki. Ważki Środkowej Europy w 120 barwnych fotografiach). Bunte Kosmos – Taschenführer, Franckische Verlagshandlung. W. Keller Co., Stuttgart 1978, 71 str. Biuletyn Informacyjny Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, 23: 100-102. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1982. Polish translation of the 'Aka-Tombo' ['Red Dragonflies?'] song of Rofu Miki. Notulae Odonatologicae, 1 (9): 147.
- MIELEWCZYK S. 1982. Dziesięć lat (1971-1981) działalności Międzynarodowego Towarzystwa

- Odonatologicznego. Wiadomości Entomologiczne, 3 (3/4): 173-176.
- MIELEWCZYK S. 1984. Advances in Odonatology. Vol. I. Proceedings of the Sixth International Symposium of Odonatology Chur, 1981. Societas Internationalis Odonatologica (S.I.O.) and Netherlands Entomological Society, Utrecht and Amsterdam, 1982, VI + 308 pp. Przegląd Zoologiczny, 28 (2): 244-246. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1984. D. C. Geijskes & J. van Tol: De libellen van Nederland (Odonata). Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Hoogwoud (N. H.), 1983, 368 pp., 539 ff., 8 tt. Przegląd Zoologiczny, 28 (2): 246-248. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1985. Opuscula Zoologica Fluminensia, nowe szwajcarskie wydawnictwo se-ryjne. Przegląd Zoologiczny, 29 (3): 386-387. [recenzja]
- MIELEWCZYK S. 1998. Historia badań odonatologicznych w Polsce. [W:] I Krajowe Seminarium Odonatologiczne, Bromierzyk, 17-19 kwietnia 1998r. Materiały zjazdowe: 10-13.
- MIELEWCZYK S. 2001. [Autobiogram]. [W:] M. Bunalski, J.J. Lipa, J. Nowacki (red.), Almanach entomologów polskich XX wieku. Wiadomości Entomologiczne, 20 (Supl.): 129.
- MIELEWCZYK S. 2005. Pochodzenie wyrazów *ważka*, *Libellula*, *Odonata*. Odonatrix, 1 (2): 25.

Piśmiennictwo

- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. w druku. Dr Stefan Mielewczyk (1933-2005). Wiadomości Entomologiczne, 25 (1).

Artykuły (Articles)

Interesujące stwierdzenia *Leucorrhinia caudalis* w siedliskach wtórnych

Paweł BUCZYŃSKI, Bogusław DARAŻ

Interesting records of *Leucorrhinia caudalis* in secondary habitats. – *Breeding populations of the Bulbous White-faced Darter were found in the years 2000-2005 in a sand pit in Zarzeka (CE Poland) and in fish ponds in Pawłokoma (SE Poland). The localities are interesting complements to the knowledge about the distribution of the species at the southern border of its compact range. The importance of fish ponds and surface rock excavations as secondary habitats is stressed. The water bodies are especially essential in areas that are poor of optimal habitats (well preserved glacial lakes and oxbow lakes) or where the habitats are destroyed. Some clues on the conservation activities (interference in succession of water body, limitation of an intensive fish culture, restrictions on fishing) are given.*

Wstęp

Leucorrhinia caudalis (Charpentier, 1840) jest w większej części państw Unii Europejskiej rzadka i silnie zagrożona (SCHORR 1996). Podobnie jest także w krajach bezpośrednio graniczących z Polską (OTT, PIPER 1998; HANEL, ZELENÝ 1999; DAVID, TÓTHOVÁ 2004; KÚDELA i in. 2004). W Polsce jest inaczej: przynajmniej na północy *L. caudalis* jest jeszcze częsta, choć widać pewien regres spowodowany eutrofizacją wód (BERNARD i in. 2002b). Stąd *L. caudalis* znalazła się na polskiej „Czerwonej li-

ście zwierząt ginących i zagrożonych”, ale w niskiej kategorii NT („bliski zagrożenia”) (BERNARD i in. 2002a).

Jako że jest wiele wazek pilniej wymagających opracowania i ochrony, brak prac o ekologii i występowaniu gatunku w całym kraju. Ale perspektywa lokalna jest inna. W Polsce centralnej i południowej *L. caudalis* jest mocniej zagrożona. Ponadto, te tereny leżą na skraju zwartej części zasięgu, więc dane z nich są ważne dla analizy statusu gatunku na Ukrainie, Słowacji, w Czechach.

Wobec rosnącego zagrożenia siedlisk naturalnych, interesujące jest też znaczenie dla *L. caudalis* siedlisk wtórnych (antropogenicznych).

Naszym celem jest podanie nowych stanowisk *L. caudalis* w wodach antropogenicznych Polski południowo- i środkowo-wschodniej oraz ich analiza na tle danych z Polski i krajów sąsiednich.

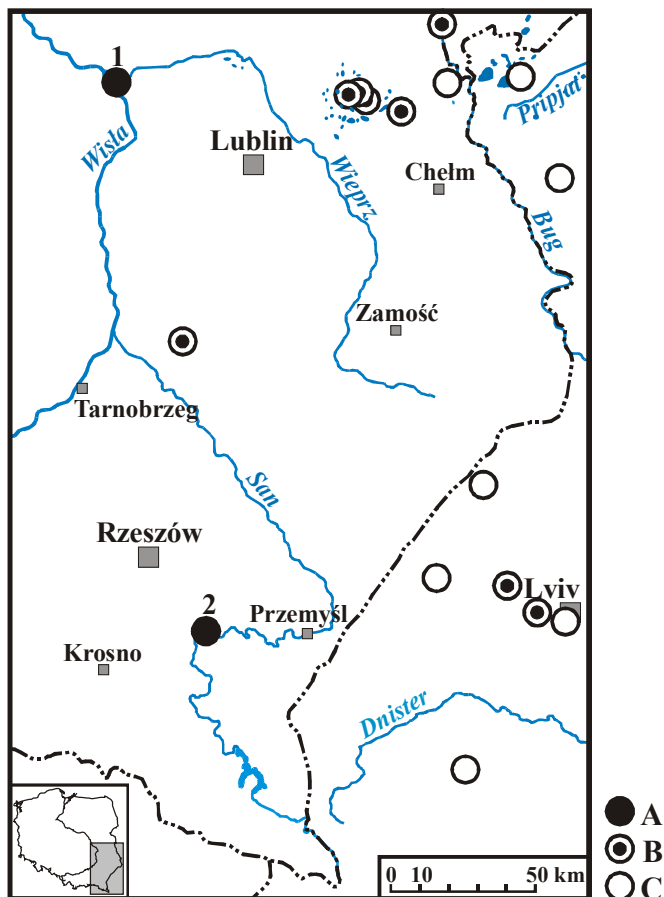
Material i metody

Analizowany materiał zebrano w latach 2000-2005, przy okazji różnych projektów badawczych dotyczących wód antropogenicznych. Łowiono larwy czerpakiem i zbierano wylinki. Obserwowano też imagines, notując: liczebność, obecność osobników juwenilnych i zachowania rozrodcze.

Pomiary własności wody w piaskowni w Zarzeczku wykonano 26 IV 2000, pH-metrem Slandi PH204 i konduktometrem Slandi CM 204.

Wyróżnienia gatunków w „Wynikach” oznaczają: * – stwierdzenie rozwoju (obecność larw, wylinek i/lub juvenilnych imagines); # – rozwój prawdopodobny (obecność tylko imagines, obserwacje zachowań rozrodczych).

Dokumentacja badań i materiał dowodowy są zdeponowane w kolekcjach autorów.

Rys. 1. Stanowiska *Leucorrhinia caudalis* w Polsce południowo-wschodniej i na sąsiednich obszarach: A – nowe dane, B – inne stanowiska współczesne, C – dane historyczne. Numery nowych stanowisk jak w tekście.

Fig. 1. Localities of *Leucorrhinia caudalis* in the south-eastern Poland and its vicinities: A – new data, B – other contemporary existing populations, C – historical data. Numbering of new localities like in the text.

Wyniki

L. caudalis stwierdzono na dwóch nowych stanowiskach w wodach antropogenicznych (Rys. 1):

1. Zarzeka ad Dęblin (51°32'07" N, 21°51'19" E; EC50), prawobrzeżna część doliny Wisły, piaskownia na skraju łąk i lasu mieszanego. Cztery zbiorniki o powierzchni 30-80 ar i głębokości do 2

m, użytkowane jako kąpielisko. Dno piaszczyste, woda przezroczysta, żółtawa. Płytsza strefa przybrzeżna szeroka, bez roślin lub z rzadkim szuwarem *Heleocharis* sp., tylko miejscami zamulone płyty *Phragmites australis* i *Typha latifolia* z domieszką *Ceratophyllum demersum*. Przewodnictwo elektrolityczne: 197 $\mu\text{S}\cdot\text{cm}^{-1}$, pH: 7,97.

Materiał: 26 IV 2000, 2 larwy w *C. demersum* między roślinnością szuwarową.

Inne ważki: *Ischnura elegans* (Vander L.)*, *Enallagma cyathigerum* (Charp.)*, *Coenagrion puella* (L.)*, *C. pulchellum* (Vander L.)*, *Gomphus vulgatissimus* (L.)*, *Anax imperator* Leach*, *Libellula quadrimaculata* L.*, *Orthetrum albistylum* (Sél.)*. Lista niepełna, oparta na jednej kontroli (26 IV 2000).

Fot. 1. *Leucorrhinia caudalis*, młody ♂ (Pawłokoma, 23 V 2005).

Fot. 1. *Leucorrhinia caudalis*, young ♂ (Pawłokoma, May 23, 2005).

2. Pawłokoma ad Dynowo (49°49'35" N, 22°16'47" E; EA92), prawobrzeżna część doliny Sanu. Dwa stawy rybne o powierzchniach: 2,7 ha i 0,85 ha, użytkowane ekstensywnie. Dno piaszczysto-gliniaste, woda przezroczysta, bezbarwna. Płytką strefa przybrzeżna wąska, z mozaiką płatów: *Salix* sp., *Magnocaricion* (głównie *Carex acutiformis*),

Heleocharis sp. i *Typha angustifolia*. Bezpośrednio przy brzegu zatopione rośliny łądowe: trawy, *Lysimachia nummularia*, *Symphytum officinale*, *Taraxacum officinale*. Miejscami martwe fragmenty *Salix* sp. i *T. angustifolia*. Toń wodną przerasta *Ranunculus circinatus*, podchodzący do lutra wody.

Materiał: 23 V 2005, 2 juwenilne ♂♂ (Fot. 1), 1 wylinka (*C. acutiformis*, wysokość ok. 60 cm); 13 VI 2005, obserwacja 2 terytorialnych ♂♂ (na *R. circinatus*); 3 VIII 2005, obserwacja 1 terytorialnego ♂.

Inne ważki: *Lestes sponsa* (Hansem.), *L. viridis* (Vander L.)[#], *Ischnura elegans**, *Platycnemis pennipes* (Pall.), *Coenagrion hastulatum* (Charp.), *C. puella**, *C. pulchellum**, *Erythromma najas* (Hansem.)*, *E. viridulum* (Charp.), *Aeshna grandis* (L.)[#], *A. isoceles* (O.F. Müll.), *A. mixta* Latr.[#], *Anax imperator**, *A. parthenope* (Sél.)[#], *Cordulia aenea* (L.)*, *Epitheca bimaculata* (Charp.)*, *Libellula depressa* L.*, *L. quadrimaculata**, *Orthetrum albistylum*, *O. cancellatum* (L.)*, *Crocothemis erythraea* (Brullé)*, *Sympetrum flaveolum* (L.), *S. sanguineum* (O.F. Müll.)[#], *S. vulgatum* (L.)[#].

Dyskusja

L. caudalis, zaliczaną do gatunków zachodnio-syberyjskich (DÉVAI 1976), w Europie Środkowej cechuje znaczny spadek liczby stanowisk w kierunku południowym. Jej zasięg, na północy Polski jeszcze zwarty, dalej na południe staje się wyspowy, a sam gatunek coraz rzadszy, choć dysjunktywne stanowiska są znane jeszcze z Chorwacji, Słowenii, Jugosławii i Czarnogóry (VAN TOL i in. 2004).

Z powyższych powodów cenne jest wykazanie *L. caudalis* w okolicy Przemyśla. Jest to najdalej wysunięte na południe stanowisko znane z tej części Polski. Podano ją tu wcześniej tylko z Polesia Zachodniego, Roztocza (ogólnie, bez stanowiska) i Kotliny Sandomierskiej (URBAŃSKI 1948; BUCZYŃSKI 2004, 2005, dane niepubl.; BUCZYŃSKI, ŁABĘDZKI 2004; BUCZYŃSKI, SERAFIN 2004). Nowe stwierdzenie zamyka lukę między innymi stanowiskami z Polski i z północno-zachodniej Ukrainy (GORB i in. 2000) (Rys. 1). Natomiast nie należy go wiązać z danymi ze Słowacji. Gatunek występuje tu tylko na Nizinie Naddunajskiej, na pograniczu Słowacji, Austrii i Węgier (DAVID, TÓTHOVÁ 2004; KÚDELA i in. 2004).

Optymalnym siedliskiem *L. caudalis* są jeziora: co najwyżej umiarkowanie eutroficzne, o przezroczystej wodzie oraz dobrze wykształconej roślinności zanurzonej i pływającej. Gatunek zasiedla

też starorzecza, niektóre zbiorniki torfowiskowe (w tym torfianki), a z nietorfowiskowych wód antropogenicznych – przede wszystkim duże stawy (ZACWILICHOWSKI 1922; SCHORR 1996; WENDZONKA 2001; BUCZYŃSKI, ŁABĘDZKI 2004). Centrum jego arealu w Europie Środkowej są polodowcowe pojezierza w północnej Polsce i północno-wschodnich Niemczech (MAUERSBERGER i in. 2003; BUCZYŃSKI, ZAWAL 2004).

Znamienne jest, że większość stwierdzeń w starorzeczach i stawach pochodzi z południowej części zasięgu, gdzie jeziora nie występują lub są nieliczne (lit. cyt.; BUCZYŃSKI dane niepubl.). Wskutek przekształceń dolin rzecznych i malejącej liczby starorzeczy oferujących odpowiednie warunki środowiskowe, stawy stały się prawdopodobnie najważniejszym siedliskiem zastępczym gatunku. Nawiązuje do tego stanowisko w Pawłokomie.

Znacznie rzadsze jest występowanie *L. caudalis* w wodach powybiskowych: stanowisko w Zarzece jest pierwszym tego rodzaju znanym z Polski. Z krajów sąsiednich takie dane są dostępne tylko z Niemiec. Notowano tu omawianą ważkę w zbiornikach powstałych przez odkrywkowe wydobycie węgla brunatnego (DONATH 1996; RYCHŁA, BUCZYŃSKI 2003) i w zalanych wodą wyrobiskach żwiru w dolinach rzecznych, w piśmiennictwie niemieckojęzycznym określanym jako „Baggerseen” (SCHIEL i in. 1997; STERNBERG i in. 2000). W skali całych Niemiec liczba takich stanowisk jest stosunkowo mała, ale w Saksonii i Badenii-Wirtembergii te zbiorniki są główną lub jedyną ostoją *L. caudalis* (STERNBERG i in. 2000; RYCHŁA, BUCZYŃSKI 2003).

Fakt, że gatunek specjalnej troski rozwija się w siedliskach stworzonych przez człowieka, powinien cieszyć. Zwiększa to jego szansę na przetrwanie w zmieniającym się krajobrazie. Ale i nakłada na przyrodników i służby ochrony przyrody nowe obowiązki: monitorowanie, odpowiednie kształtowanie i ochronę tych siedlisk. Choć przynajmniej na razie, wobec małego zagrożenia, takie działania powinny być prowadzone wyłącznie na obszarach, gdzie gatunek jest w zaniku lub na skraju zasięgu. Należy przy tym pamiętać, że *L. caudalis* podlega ochronie prawnej w związku z obecnością w załącznikach Konwencji Berneńskiej i Dyrektywy Siedliskowej, i że polskie populacje mogą mieć duże znaczenie dla zachowania gatunku w Europie Zachodniej.

Siedliska wtórne podlegają szybkiej sukcesji. W przypadku wód z *L. caudalis* zmierza ona ku łące lub podmokłemu lasowi. Tak więc jeśli gatunek

ma dłużej przetrwać, należy ingerować w sukcesję (to zagadnienie omawiają BERNARD i in. 2002b). Na stawach robią to sami hodowcy ryb, w wodach wyrobiskowych takie działania muszą podejmować służby ochrony przyrody.

Kolejnym zagrożeniem jest eutrofizacja. Trudno jej uniknąć na stawach, ale zalotka spłaszczona i tak występuje raczej w zbiornikach gospodarowanych mało intensywnie. Jest zagrożona głównie w wyrobiskach eutrofizowanych przez wędkarzy zanęcających ryby. Należy więc ograniczyć wędkarskie wykorzystanie wód z *L. caudalis*. Tym bardziej, że intensywne zarybianie powoduje wzrost presji drapieżniczej ryb na larwy i niszczenie potrzebnej zalotce roślinności, zwiększa również podatność zbiornika na eutrofizację.

Podziękowania

Dziękujemy Mgr Edycie Buczyńskiej za pomoc w analizie roślinności stawów w Pawłokomie i Dr. Grzegorzowi Tończykowi za cenne uwagi na temat manuskryptu pracy.

Piśmiennictwo

- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., ŁABĘDZKI A., TOŃCZYK G. 2002a. Odonata Ważki. [W:] Z. Głowaciński (red.), Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Wyd. Instytutu Ochrony Przyrody PAN, Kraków: 125-137.
- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. 2002b. Present state, threats and conservation of dragonflies (Odonata) in Poland. *Nature Conservation*, 59 (2): 53-71.
- BUCZYŃSKI P. 2004. Wążki (Odonata) Poleskiego Parku Narodowego i jego otuliny: nowe dane i podsumowanie badań z lat 1985-2003. [W:] P. Buczyński (red.), Badania ważek, chrząszczy i chrzączków na obszarach chronionych. *Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody*, 23 (3): 381-394.
- BUCZYŃSKI P. 2005. Materiały do znajomości ważek (Odonata) Lubelszczyzny. Część III. Zbiory Katedry Zoologii i Hydrobiologii AR w Lublinie. *Wiadomości Entomologiczne*, 24 (4): 197-212.
- BUCZYŃSKI P., ŁABĘDZKI A. 2004. Oddziaływanie czynników antropogenicznych na ważki (Odonata) Lasów Janowskich (Kotlina Sandomierska). [W:] Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Różnorodność biologiczna środowisk Polski – stan i zmiany (w 25-lecie działalności Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego)”, 8-9 października 2004 r., Lublin – Janów Lubelski. Streszczenia prac. PAN Oddział w Lublinie, Polskie Towarzystwo Hydrobiologiczne, Akademia Rolnicza w Lublinie, Lublin – Janów Lubelski: 15-17.
- BUCZYŃSKI P., SERAFIN E. 2004. O zasadności włączenia Krowiego Bagna do Poleskiego Parku Narodowego – na podstawie Odonata, wodnych Coleoptera i Trichoptera. [W:] Ochrona owadów – Parki narodowe i rezerwaty przyrody w Polsce jako naturalne ostoje europejskiej fauny owadów. *Wiadomości Entomologiczne*, 23 (Suplement 2): 125-126.
- BUCZYŃSKI P., ZAWAL A. 2004. O występowaniu chronionych gatunków ważek Odonata w północno-zachodniej Polsce. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 60 (1): 53-66.
- DAVID S., TÓTHOVÁ G. 2004. Výskyt vážky *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840) na Slovensku. [W:] I. Baláž (red.), Teória a prax krajinnno-ekologického plánovania. Zborník príspevkov z vedeckeho seminára organizovaného pri príležitosti životného jubilea Prof. RNDr. Milana Ružičku, DrSc. Fakulta prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra: 29-33.
- DÉVAI G. 1976. A magyarországi szitakötő (Odonata) fauna chorológiai elemzése. *Acta Biologica Debrecina*, 13 (suppl. 1): 119-157.
- DONATH H. 1996. Die Zierliche Moosjungfer (*Leucorrhinia caudalis* [Charpentier 1840]) neu für die Libellenfauna der nordwestlichen Niederlausitz. *Biologische Studien Luckau*, 25: 37-40.
- GORB S.N., PAVLJUK R.S., SPURIS Z.D. 2000. Strekozy (Odonata) Ukrainy: faunističeskij obzor. *Vestnik Zoologii, Suplment* 15: 1-154.
- HANEL L., ZELENÝ J. 1999. Červený seznam vážek České republiky – verze 1999. [W:] L. Hanel (red.), Vážky 1999 (sborník referátů z mezinárodního semináře). ČSOP, Vlašim: 77-82.
- KÚDELA M., DOLNÝ A., BÁRTA D., BLÁŠKOVIC T., BULÁNKOVÁ E. 2004. First records of *Leucorrhinia caudalis* (Odonata, Libellulidae) in Slovakia. *Biologič*, 59 (2): 152.
- MAUERSBERGER R., SCHIEL F.-J., BURBACH K. 2003. Zur Verbreitung und aktuellen Bestandssituation von *Leucorrhinia caudalis* in Deutschland. *Libellula*, 22 (3/4): 143-182.
- OTT J., PIPER W. 1998. Rote Liste der Libellen (Odonata). *Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz*, 55: 260-261.
- RYCHLA A., BUCZYŃSKI P. 2003. Wiederfund von

- Leucorrhinia caudalis* in Sachsen (Odonata: Libellulidae). *Libellula* 22 (3/4): 119-125.
- SCHIEL F.-J., RADEMACHER M., HEITZ A., HEITZ S. 1997. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier) (Anisoptera: Libellulidae) in der mittleren Oberrheinebene – Habitat, Bestandsetwicklung, Gefährdung. *Libellula*, 16 (3/4): 85-110.
- SCHORR M. 1996. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840). [W:] P.J. van Helsdingen, L. Willemse, M.C.D. Speight (red.), Background information on invertebrates of the Habitats Directive and the Bern Convention. Part II – Mantodea, Odonata, Orthoptera and Arachnida. *Nature and Environment*, 80: 1-398.
- STERNBERG K., HÖPPNER B., SCHIEL F.-J., RADEMACHER M. 2000. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840). [W:] K. Sternberg, R. Buchwald (red.), *Die Libellen Baden-Württembergs. Band 2. Großlibellen (Anisoptera), Literatur.* Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart (Hohenheim).
- URBAŃSKI J. 1948. Krytyczny przegląd ważek (Odonata) Polski. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sec. C*, 3 (11): 289-317.
- VAN TOL J., BERNARD R., KALKMAN V., KHROKALO L., MARINOV M., PELT G.J., SKVORTSOV V. 2004. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840). *Fauna Europaea v. 1.1.* (<http://www.faunaeur.org>)
- WENDZONKA J. 2001. Wążki (Odonata) okolic Gostynia (południowa Wielkopolska). *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią, sec. C*, 48: 28-39.
- ZACWILICHOWSKI J. 1922. Materiały do fauny owadów Polski. Cz. I.: Wążki (Odonata) stawków dębnickich. *Sprawozdania Komisji Fizjograficznej PAU*, 55-56: 102-125.

Wążki w literaturze polskiej z XVIII i XIX w.

Stanisław CIOS

References to Odonata in Polish literature from the 18th and 19th centuries. – Presented are the oldest currently known references to Odonata in Polish literature (well known entomological papers from the second part of the 19th century are omitted). The first one is in KLUK (1780), who mentioned the species after Linnaeus. KLUK (1780), CZEMPIŃSKI (1789), JAROCKI (1807) and MORAWSKI (1880) reported massive flights of these insects in May.

Of particular interest is the terminology. It seems that there was no single common name of these insects. Three old local ones are known – babka, lalka and strzałka.

KLUK (1780) and many later authors used the name panna, a translation of demoiselle and Wasserjungfern. CZEMPIŃSKI (1789) was the first author to record the name wążka, currently referring to Odonata. He could have introduced it as an equivalent of libella. However, in Polish there was a verb wazyć, which referred to flying birds and insects.

The relatively small number of references to Odonata may be due to poor knowledge of these insects in the past. The common people often confused them with locusts and probably even with butterflies.

Wstęp

Niniejsza praca, poświęcona dawnym zapisom o wążkach, jest częścią moich badań historyczno-przyrodniczych. Dotychczas opracowałem m.in. wzmianki o jętkach (Cios 2005), chruścikach z Tatr (Cios 2004) i niektórych gatunkach ryb.

Analiza jest oparta o dwa główne rodzaje źródeł historycznych. Pierwszym są dawne prace ogólnoprzyrodnicze, z zasady pomijane współcześnie przez badaczy przyrody. Powodem tego stanu rzeczy jest zarówno trudność w dotarciu do wielu starszych prac, jak i brak szerszej wiedzy o nich. Niektóre z nich nie są bowiem cytowane nawet przez naszych entomologów z XIX w.

Drugim rodzajem źródeł są pozycje o charakterze beletrystycznym – poezja, proza, pamiętniki, itp. Z zasady ich autorzy nie byli przyrodnikami. Z tego względu te zapisy zasługują na dużą uwagę, gdyż odzwierciedlają stan wiedzy na temat ważek wśród inteligencji, a w pewnym stopniu także szerzej w społeczeństwie.

W przypadku dawnych zapisów o wążkach najciekawszym wątkiem do analizy okazało się nazewnictwo i jego rozwój. Odbiega to znacznie od sytuacji w przypadku jętek i ryb, którym w dawnej literaturze poświęcono znacznie więcej uwagi. Wszystkie wymienione tu nazwy, zarówno popularne, jak i naukowe, są podane w oryginalnym brzmieniu. Ciekawsze fragmenty zacytowano w całości.

Przedstawione tu zapisy z pewnością nie wyczerpują wszystkich źródeł. Sądzę, że w przyszłości uda mi się wyłowić jeszcze niejedną wzmiankę godną uwagi i poszerzającą naszą wiedzę historyczną o tych owadach. Pomiąłem natomiast za-

pisy w dobrze znanych publikacjach entomologicznych.

Pozycje przyrodnicze

Pierwszą wzmiankę o ważkach czytamy u KLUKA (1780, 112-113). Podał on nazwę *panna*, jako odpowiednik *Libellula*, oraz podzielił ważki na dwie grupy:

Z rozpierchłymi skrzydłami

<i>quadrimaculata</i>	czarnoskrzydł.
<i>flaveola</i>	żółtoskrzydł.
<i>vulgata</i>	szkłoskrzydł.
<i>rubicunda</i>	czerwonopierś.
<i>depressa</i>	plaskobrzuch.
<i>vulgatissima</i>	nierzadnica
<i>cancellata</i>	kratobrzuch.
<i>aenea</i>	miedziopierś.
<i>grandis</i>	olbrzym
<i>juncea</i>	smaglec
<i>forcipata</i>	ogonokleszcz
<i>fasciata</i>	wstęgосkrzydł.
<i>umbrata</i>	cienioskrzydł.
<i>dimidiata</i>	połowoskrzydł.
<i>chinensis</i>	chińczyk
<i>americana</i>	amerykańczyk
<i>carolina</i>	karolińczyk
<i>variegata</i>	indyjczyk
<i>capensis</i>	afrykańczyk

Z daleko stojącymi oczami

<i>virgo</i>	rzecznik
<i>puella</i>	błotnik
<i>pennipes</i>	pióronóg

Podał on także rysunek *dimidiata*. Dodatkowo na s. 391 przy pannie zapisał: „owad ten na wilgotnych miejscach w lasach obficie się znajdujący, a osobliwie pod deszcz licznie latający, jest różnego gatunku; są żółte, są granatowe, są zielone, &c. Czasami w wielkie kupy się zbijają i z miejsca na miejsce przelatują. W tym miejscu, gdzie piszę [zapewne Ciechanów, skąd pochodził – przyp. S.C.], roku tego 1780, dnia 16 maja, przed burzą gradową, tak wiele się ich na powietrzu pokazało, że pierwsze wejście potrożyło ludzi, poczytających za szarańczę”.

Gatunki podane przez Kluka nie mają większej wartości dla nas, gdyż zostały one przepisane ze źródeł zagranicznych (zob. komentarz w CIOS 2005). Wartościowy jest natomiast jego zapis o masowym przelocie, pierwszy tego typu w naszej literaturze.

Kolejnym autorem jest CZEMPIŃSKI (1789, 133).

Przy *ważce (Libellula)* zapisał on m.in. – „bywa niektórych lat taka ich mnogość, jako to roku 1787, iż gdy gromadnie latały, pospólstwo brało je za szarańczę”. W tabl. IV.10 podał on rysunek dorosłej ważki.

Oto kolejne zapisy o ważkach, ułożone w kolejności chronologicznej:

- JUNDZILL (1807, 295) podał nazwę *ważka (Libellula)*; wspomniał o masowym przelocie *L. depressa* w Wilnie 9 maja 1806 r.
- FUNKE (1820, 348) pod hasłem „jętka [sic!] (*Libellula*)” zapisał – „bardzo znany owad, który nazywają jeszcze *nimfami*, *pannami* albo *tanecznicami*”. Wymienił też nazwy: *wodna panna (A. virgo)*, *nimfa łęgowa (L. puella)*, *wielka pannica = ważka (L. grandis)*, *plaskobrzuchata (L. depressa)*.
- LÖHR (1822) wymienił „*ważki*, inaczej *wodne panny*” i opisał budowę oraz niektóre elementy biologii ważek.
- MOTTY (1823) podał *ważka (Wasserjungfer)*.
- WAGA (1825) wymienił „*panny* albo *ważki (Libellula Lin.)*”.
- JAROCKI (1827) podał „*łątka (Agrion)*”.
- VIREY (1828, II:276) podał *ważki*.
- VIREY (1844, II:180, 375) podał „*szklarki* czyli *ważki*”, rzekomo wprowadzone przez Antoniego Wagę.
- FISCHER (1849, 401) podał *wodnonimfy panny (Wasserjungfern)*, zapewne *Calopteryx*; wspomniał także o ważkach, że „chłopcy zowią je *lalkami*”.
- W HISTORYI... (1850, 152) podano, że „*ważki* znane powszechnie”, „napotykamy je upędzające się nad strumykami za muchami, komarami lub innymi latającymi owadami”.
- Waga w przekładzie MILNE-EDWARDSA (1850, 297, 485) podał *pałątka (Agrion)*, rysunek imago *C. splendens*, *ważki (indyjskie)* i rysunek imago.
- WITOWSKI (1851, 236) wymienił *ważki (Libellula)* i *panny (Agrion)*.
- SZAFARKIEWICZ (1853, 35, 38) podał opis budowy *ważki (Libellula)*, *ważki pospolitej (L. vulgatissima)* i *ważki spłaszczonej (L. depressa)*, oraz dodał *połatkę (Agrion)*. W późniejszej pracy SZAFARKIEWICZ (1861, 56) podał *ważki* jako synonim *siatkoskrzydłych (Neoptera)*, dodając gatunki – *ważka czteroplam* i *ważka nimfa wodna (L. puella)*.
- WAGA (1855, 170) podał m.in., że „bliżej brzegów strumyka wlatują ponad roślinami wodnymi

mi piękne odmiany *łątka Agrion virgo*". W obszerniejszym opisie (1857, 208-209) wymienił on *łatkę (Agrion lacteum)*, *Calopteryx virgo*, *Libellula vulgata* i *szklarka hakowatego (Aeschna hamata)*.

- LEŚNIEWSKI (1858) podał nazwy: *ważka (Libellulina)*, *łątka Waga (Agrion)*, *łątka panna (A. virgo)*, *łątnik błotnik (A. puella)*, *szklarek wielki (A. grandis)* (żagnica wielka Leś.), *ważka (Libellula)*, *ważka szablak (L. depressa)* (ważka szablbrzuch. Leś.), *ważka czteroplam. (L. vulgatisima)*.
- JAROCKI (1861, 68) podał *ważka, żagnica i łątka*.
- POKORNY (1862, 167) podał „*ważka zwyczajna, czyli pałatka (Agrion virgo)*”.
- PACEWICZ (1865) podał *ważki* czyli żyłkoskrzydłe; *ważka pospolita* – „bardzo pospolita na łąkach, gdzie są strumyki”; *łątka*.
- POPŁAWSKI (1865) podał *ważka (Libellula)*, *ważka spłaszczona (L. depressa)*, *ważka pospolita (L. vulgata)*, *ważka czteroplam (L. quadrimaculata)*, *łątka (Agrion)*, *łątka panna (A. virgo)*, *łątka błotnik (A. puella)*, *szklarek wielki (A. grandis)*.
- ŚLIWKA (1865, 126) podał *wodna panna i ważka*.
- POKORNY (1872, 249) podał *pałatka, wodna panna (A. virgo)* i *ważka spłaszczona (L. depressa)*.
- STRÁSSLE (1873, 93) podał „*panny, czyli połatki i ważki*” (tabl. 8.8. – rycina imago).
- SOBIESZCZAŃSKI (1878) podał – „z owadów żyłkoskrzydłych są *ważki*, czyli *szklarki*, prócz pospolitych wszędzie zwanych *Aeschna bimaculata* i *Libellula pectoralis*, obiedwie na wiosnę nie rzadkie”.
- MORAWSKI (1880) podał informację o masowym przelocie ważek koło Tarnowa w maju, które były traktowane przez lud jako szarańcza.
- MAJEWSKI (1882) podał *Libellula*, „*strzałka* na Litwie w Gub. Mohilewskiej”.

Pozycje beletrystyczne

Pierwszy zapis jest u Adama Mickiewicza (GÓRSKI, HRABEC, 1962, *babka*). Czytamy u niego:

Nad gęstwą różnofarbnych kłosów i badyłów
Wisiała jak baldakim jasna mgła motylów,
Zwanych babkami.

Już BUCZYŃSKI (1992) zwrócił uwagę na nazwę regionalną *babka*, jako synonimu ważki. Następnie *babka* pojawia się u przyjaciela Mickiewicza – Tomasza ZANA (1929, 101). W jego pamiętniku z zesłania w okolice Orenburga, pod datą 25-29 września 1827 r. czytamy – „Chodziłem na przechadzkę

na góry. Czerwonego z czterema białymi kropeczkami znalazłem pajęczka, konika fioletowego, komara ze skrzydełkami prawie babki”. Zapewne komarem była komarnica (Tipulidae), a babka odnosiła się do ważki.

Kolejny zapis jest u Teodora TRIPPLINA (1854, II:130) – „śpiewają tak jak magiczne dzwonki lub skrzydełeczka lubej ważki, w powietrzu drgające”. Po nim OSIPOWICZ (1864) zapisał, podczas pobytu na Suwalszczyźnie – „inne znów wążki żyjątko, modre, zielone i purpurowe, o gazowych skrzydełkach i pieszczotliwym polocie, pannami zwane, to bujają nad wodą, to usiadłszy na badyłku, składają te swoje skrzydełka jak ręce do modlitwy i dumają tak sobie”.

Na uwagę zasługuje powiastka Władysława ANCZYCA (1823-1883) (1941) *Mały świętek*, przeznaczona dla dzieci. Jest ona w całości poświęcona ważkom, a w szczególności okresowi przeobrażenia w imago. Autor użył nazwy *łątka*.

U Józefa WEYSSENHOFFA (1860-1932) znajduje się wiele opisów przyrody. Czytamy u niego dwa fragmenty o ważkach – „do zanurzonych roślin przyfruwały czasem przystrojone panny, długo coś szeptały sztywnym trzcinom i jędrnym kielichom lili w wodnych, w omdłym pocałunku” (2003, 135) i „rzadkiego sitowia czepiały się ważki, rude większe i turkusowe mniejsze” (1946, 89).

Krótkie fragmenty znajdujemy u dwóch znanych pisarzy. U REYMONTA (1867-1925) (1949, IV: 187) czytamy – „jak punkty szmaragdowo-złote błyskały wysmukłe ważki” a u ŻEROMSKIEGO (1864-1925) (1949, II:55) – „pozniakały nawet szklarze i modre świtezianki, wiecznie trzepoczące siateczkowatymi skrzydłami dokoła badyłów sitowia”.

U DYGASIŃSKIEGO (1839-1902) jest wiele fragmentów poświęconych różnym bezkręgowcom. Ważki pojawiają się w trzech miejscach (1952, IV: 81; 1951, XVIII:34, 139) – „łątka omdłała bujają wśród trzciny nadwodnych”, „uleciała z kwiatu na swych przezroczystych czterech skrzydłach wielka szklarka” i „ponad niwami szybują czteroskrzydłe szklarki, czasem która przysiada na kłosach, to zrywa się i znowu krąży; można by myśleć, że one sobie dla igraszki żyją na świecie”.

U BAKOWSKIEGO (1882) czytamy o okolicach Prutu i Czeremoszu – „nad bagnami w połoninach snują się w powietrzu ważki”. U JUNOSZA (1899, 112) jest fragment – „łątka ważyła się nad wodą”. U Bronisławy Ostrowskiej (1881-1929) są wzmianki w trzech fragmentach (OSTROWSKA 1932, I:21, 157 i 195):

A w woniach łąki kołyszą się lotne,
 Tworząc błękitne, latające wianki
 Na płaskich liściach białych lilii wodnych. [...]
 Czasem szklarka przelotna pod słońce błyska
 [...]
 Jak pawie pióro ze snów pióro puszy
 lub modra ważka na trzcin jeziorzysku
 błyska i piersią swą toń zawieruszy
 wśród kuli szklanej.

Komentarz

Najbardziej zadziwiający jest brak zapisów o ważkach przed 1780 r., mimo, że należały one do największych, najbardziej pospolitych i najłatwiejszych do zaobserwowania owadów. W naszej literaturze staropolskiej jest wiele wzmianek o innych bezkręgowcach, np. motylach, mrówkach, pszczołach, szarańczy, szerszeniach, muchach, bąkach, pajakach, chrząszczach, osach, itp. Moim zdaniem w grę mogą wchodzić dwa powody braku wzmianek o ważkach.

Pierwszy z nich to słaba znajomość tych owadów przez Polaków. Mogą na to wskazywać zapisy u KLUKA (1780) i CZEMPIŃSKIEGO (1789) o traktowaniu ważek jako szarańczy. Zresztą dawniej z zasady słabo znano się na wszystkich bezkręgowcach wodnych. Poza komarami (co jest zrozumiałe) najwięcej wzmianek w dawnej literaturze jest o jętkach, które pojawiały się w ogromnych ilościach i były łatwo zauważalne (CIOS 2005). Tej tezie wydają się jednak przeczyć zapisy u FUNKEGO (1820) i w HISTORYI... (1850) o powszechnej znajomości ważek.

Drugi powód to możliwość stosowania innej, może nawet nieznanej nam obecnie, nazwy (lub nazw) ważek. Dostępne źródła wskazują, że *ważkę* wprowadził do literatury CZEMPIŃSKI (1789), który – jako wykształcony przyrodnik (miał stopień doktora) – zapewne znał etymologię słowa *Libellula*, pochodzącego od *libella* (= waga). Zresztą już w XVI w. używano *Libellula* w odniesieniu do ważek (FRASER 1950).

Warto jednak zauważyć, że termin *ważyć* znany był w dawnej Polsce w odniesieniu do latających zwierząt. U Piotra Kochanowskiego z XVII w., w przekładzie *Orlanda szalonego* (XIV.91) czytamy następujący fragment:

Nie kwapi się umyślnie i owszem się waży,

Na skrzydłach na powietrzu, aby uszedł straży.
 Z XIX w. znane mi są zbliżone zapisy u trzech autorów. Pierwszym jest Wincenty Pol (ROMANTYCZNE... 1987, 431) – „pojedyncze tylko orły ważą

się wysoko w powietrzu”. Drugim jest wspomniany wcześniej JUNOSZA (1899, 112). Trzecim jest BĘZA (1991, 221, 269):

I dwóch jaskółek, co się w obłoku,
 Goniąc na przemian, ważyły. [...]
 A niebieski gość skrzydlaty,
 Cicho się nad ludem waży...

Nadmienię jeszcze, że u BIRKOWSKIEGO (1566-1636) (1858, 24) jest jedyne znane użycie słowa *ważka*, choć nie w kontekście przyrodniczym – „ono Rzym złotem na ważkach odważają jego bracia”. Birkowski stosunkowo często używał czasownika *ważyć*, raz nawet w odniesieniu do owadów – „jako robactwo na smrody waży” (BIRKOWSKI 1856, 118). Nie można więc wykluczyć, że nazwa *ważka* miała też związek ze staropolskim terminem odnoszącym się do zwierząt unoszących się w powietrzu.

Jeśli chodzi o *pannę wodną*, to z całą pewnością pochodzi ona od francuskiej *demoiselle*, lub niemieckiego odpowiednika *Wasserjungfer*. Moja analiza pracy Kluka wskazuje, że zdecydowana większość jego informacji pochodzi ze źródeł zagranicznych, a wiele nazw zwierząt zostało wymyślonych przez niego (niektóre nazwy przyjęły się i do dzisiaj są stosowane). Oceniam, że nie znał on nawet niektórych nazw pospolitych owadów (np. *babki*, stosowanej w północno-wschodniej Polsce, czyli w zasadzie na jego terenie). W świetle przedstawionych tu źródeł nie znajduję więc uzasadnienia dla tezy MIELEWCZYKA (2005), że *panna* jest „niewątpliwie” pierwotną nazwą ważek w Polsce.

Warto zwrócić uwagę, że dawniej istniały nazwy regionalne ważek, z których znamy trzy – *babka*, *lalka* i *strzałka*. Być może, że tych nazw było więcej, lecz nie zostały zapisane dla potomnych. Dostępne źródła wskazują, że były one powszechnie znane. Tym bardziej trudno zrozumieć dlaczego przyrodnicy wymyślali swojej nazwy.

Jest też możliwe, że dawniej nierzadko używano nazwy *motyl* w odniesieniu do ważek. Intrygujący zapis czytamy bowiem u Pola (ROMANTYCZNE... 1987, 431) – „niekiedy w czasie południa przeleci pojedynczy motylek pąsowy, szeleszcząc ostro skrzydłami”. Trudno przypuszczać, by pojedynczy motyl mógł ostro szeleścić skrzydłami! Być może, że mamy tu do czynienia właśnie z ważką. Potwierdzeniem szerszego stosowania nazwy *motyl*, może być praca TARGIONI-TOZZETIEGO (1741), który użył nazwy *farfalla* (motyl) w odniesieniu do jętek we Włoszech.

Nie można wykluczyć, że dawniej nazwę *szarańcza* odnoszono też do ważek, na co wskazują zapisy u KLUKA (1780) i CZEMPIŃSKIEGO (1789). Zresztą podobny zapis, dotyczący masowego lotu jętek, czytamy u WERCHRATSKIEGO (1869) – „nieświadomości rzeczy patrzali z przerażeniem na to zjawisko, poczytując tę jętkę za gatunek szarańczy i wróżąc głód i wojnę“.

W kontekście nazewnictwa warto odnotować jeszcze informacje podane przez BUDZISZEWSKĄ (1965). Stwierdziła ona, że *babka* jest nazwą ukraińską i rosyjską. Wśród nowszych nazw ważek odnotowała ona – *stršelec* (u Mazurów wielieńskich), *strýlc*, *szklarz*, *szwed* i *żołnierz* (kaszubska).

Piśmiennictwo

- ANCZYC W. [1941]. Mały świątek. Motyl i gąsienica. Gebethner i Wolff, Kraków.
- ARIOSTO L. 1965. Orland szalony. Przeł. P. Kochanowski. Opr. R. Pollak. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- BAKOWSKI J. 1882. Notatki z wycieczki na Czarnohorę. Wędrowiec, nr 7:104-106.
- BELZA W. 1991. Dla polskich dzieci. BGW, Warszawa.
- BIRKOWSKI F. 1856. Sześć kazań. Wyd. K.J. Turowski, Kraków.
- BIRKOWSKI F. 1858. Kazania obozowe o Bogarodzicy. Wyd. K.J. Turowski. Wydawnictwo Biblioteki Polskiej, Kraków.
- BUCZYŃSKI P. 1992. Słownictwo biologiczne w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza. Rota 3/4: 39.
- BUDZISZEWSKA W. 1965. Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- CIOŚ S. 2004. Chruściki na wagę złota, czyli czy dawniej w żołądkach pstrągów i lipieni znajdowano złoto? Trichopteron 12: 1,11.
- CIOŚ S. 2005. Wzmianki o jętkach w literaturze polskiej od XVI do XIX w. Trichopteron 16: 2-7.
- [CZEMPIŃSKI P.] 1789. Zoologia czyli zwierzętopismo dla szkół narodowych. Drukarnia J. K. Mci i Pan. Komisji Edukacji Narodowej, Warszawa.
- DYGASIŃSKI A. 1950-1953. Pisma wybrane. T. 1-24. Warszawa.
- FISCHER Z.K. 1849. Historia naturalna ułożona dla młodzieży szkolnej. Przeł. L. Lewartowski. W. Pisz, Bochnia.
- FRASER F.C. 1950. A note on the correct origin of the name *Libellula* employed in Odonata. Ent. Mon. Mag. 86: 311-312.
- FUNKE K.F. 1820. Historia naturalna. Przeł. A. Kusański. Wrocław.
- GÓRSKI K. i HRABEC S. (red.). 1962. Słownik języka Adama Mickiewicza. T. 1. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- HISTORIA naturalna dla nauki i rozrywki dzieci napisana przez starego ich przyjaciela. 1850. H. Hurtig, Kalisz.
- JAROCKI F.P. 1827. Rozprawa o przeobrażeniu się owadów. Rocznik Towarzystwa Warszawskiego 19: 91-126.
- JAROCKI F.P. 1861. Treść zoologii dla użytku młodzieży. J. Kaczanowski, Warszawa.
- JUNDZIŁŁ S.B. 1807. Zoologia krótko zebrana. Cz. III. J. Zawadzki, Wilno.
- JUNOSZA K. 1899. Panowie bracia. St.J. Zaleski, Warszawa.
- KLUK K. 1780. Zwierząt domowych i dzikich, osobliwie krajowych, historii naturalnej początki i gospodarstwo. T. IV. Warszawa.
- LEŚNIEWSKI P.E. 1858. Historia naturalna systematycznie ułożona. T. II. Warszawa.
- LÖHR J.A.C. 1822. Historia naturalna dla młodzieży do użycia szkolnego i domowego ćwiczenia. Przeł. A. Kusański. W. B. Korn, Wrocław.
- MAJEWSKI E. 1882. *Insecta Neuroptera Polonica*. Systematyczny opis owadów żyłkoskrzydłych polskich. Gebertner i Wolf, Warszawa.
- MIELEWCZYK S. 2005. Pochodzenie wyrazów *ważka*, *Libellula*, *Odonata*. Odonatrix 1 (2): 25.
- MILNE-EDWARDS H. 1850. Zoologia. [W:] Wykład początkowy historii naturalnej dla użytku szkolnego. T. III. Przeł. A. Waga. Warszawa.
- MORAWSKI 1880. Mniemana szarańcza. Przyrodnik 2 (11): 238-239.
- MOTTY J. 1823. Wstęp do historii naturalnej. J.A. Munk, Poznań.
- OŚPIOWICZ A. 1864. Wycieczki w okolice Suwałk. Tyg. Illustr. nr 251: 267.
- OSTROWSKA B. 1932. Pisma poetyckie. T.I.J. Mortkiewicz, Warszawa-Kraków.
- PACEWICZ R. 1865. Zoologija treściwie zebrana dla użytku kształcącej się młodzieży płci obojej. A. Gins, Warszawa.
- POKORNY A. 1862. Historia naturalna królestwa zwierząt. C.K. Dyrekcja Szk. Nakładów, Wiedeń.
- POKORNY A. 1872. Zoologija. Ułoż. L. Rzepecki. F. Tempeski, Praga Czeska.
- POPLAWSKI A. 1865. Zoologia krótko zebrana dla

- szkolnego i domowego użytku. B. Lessmann, Warszawa.
- REYMONT W.S. 1949. Pisma. T. 4. Gebethner i Wolff, Warszawa.
- ROMANTYCZNE wędrówki po Galicji. 1987. Wybr. i opr. A. Zieliński. Wrocław.
- SKŁODOWSKI W. 1861. Wykład zoologii. Warszawa.
- SOBIESZCZAŃSKI F.M. 1878. Flora i fauna miasta Warszawy. Ustęp z opisu tego miasta. Józefa Ungra Kalendarz Warszawski Ilustrowany na rok 1878, 93-97.
- STRÄSSLE F. 1873. Historia naturalna krótko zebrała dla młodocianego wieku. III wyd. E. Wende i Spółka, Warszawa.
- SZAFARKIEWICZ J. 1853. Historia naturalna dla szkół. Kurs II. J.K. Żupański, Poznań.
- SZAFARKIEWICZ J. 1861. Historia naturalna dla szkół. Kurs II (wyd. II). J.K. Żupański, Poznań.
- ŚLIWKA J. 1865. Historia naturalna. K. Prohaska, Cieszyn.
- TARGIONI-TOZZETTI G. 1741. Lettera [...] sopra una numerosissima specie di farfalle vedutasi in Firenze sulla metà di luglio 1741. Nuova stamperia di Gio. Batista Bruscaجلي e compagni, Firenze.
- TRIPPLIN T. 1854. Asmodeusz w Paryżu. Wspomnie-
nia lekarza Polaka. T. 1-4. S. Orgielbrand, Warszawa.
- VIREY J.J. 1828. Historia obyczajów i instynktu zwierząt. Przeł. A. Kościński. T. 1-2. Zawadzki i Węcki, Warszawa.
- VIREY J.J. 1844. Historia obyczajów i zmyślności zwierząt. Przeł. A. Waga. T. 1-2. S. Orgielbrand, Warszawa.
- WAGA A. 1825. Postrzeżenia p. Chabrier względem lotu owadów. Astrea Pamiętnik Narodowy 1: 66-71.
- WAGA A. 1855, 1857. Sprawozdanie z podróży naturalistów odbytych w r. 1854 do Ojcowa. Biblioteka Warszawska 2: 142-172, 2: 161-227.
- WERCHRATSKI J. 1869. Jętka (*Ephemera albipennis?*). Spraw. Kom. Fizjogr. PAU 3: 153.
- WEYSSENHOFF J. 1946. Puszcza. Wydawnictwo Polskie „R. Wegner”, Poznań.
- WEYSSENHOFF J. 2003. Soból i panna. Kraków.
- WITOWSKI H. 1851. Historia naturalna. T. 1. Zoologia. Lwów.
- ZAN T. 1929. Z wygnania. Dziennik z lat 1824-1832. Wyd. M. Dunajówna. Rozprawy i materiały wydziału I TPN w Wilnie, 5(1).
- ŻEROMSKI S. 1949. Opowiadania. T. 2. Czytelnik, Warszawa.

Wstępne wyniki badań ważek gminy Skierbieszów

Katarzyna WYBRANIEC

Preliminary results of studies on the dragonflies of the Skierbieszów community. – 24 dragonfly species were recorded in the Skierbieszów community (the Lublin Upland, CE Poland) in the years 2004 and 2005. The most interesting were: *Sympecma paedisca*, *Aeshna affinis*, *A. juncea*, *Libellula fulva*, *Sympetrum pedemontanum*.

Wstęp

Gmina Skierbieszów, o powierzchni 139 km², leży w powiecie zamojskim, ok. 20 km na południe od Krasnegostawu. Niemal cały jej obszar należy do Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego.

Teren gminy jest przede wszystkim zagospodarowany rolniczo. Przeważają tu uprawy: buraka cukrowego, pszenicy i rzepaku. Gmina Skierbieszów leży w dolinie dwóch rzek: Wolicy i Marianki. Ponadto znajduje się też tutaj duża liczba stawów hodowlanych. Lasy w zajmują tu 14% powierzchni (SKIERBIESZÓW...).

Gmina Skierbieszów nie była dotąd badana odonatologicznie. Wydaje się ona także obiektem

dobrym do analizy wpływu intensywnego rolnictwa na faunę ważek. Skłoniło to autorkę do przeprowadzenia badań faunistyczno-ekologicznych tego obszaru. W niniejszym tekście prezentowane są wstępne wyniki tych prac.

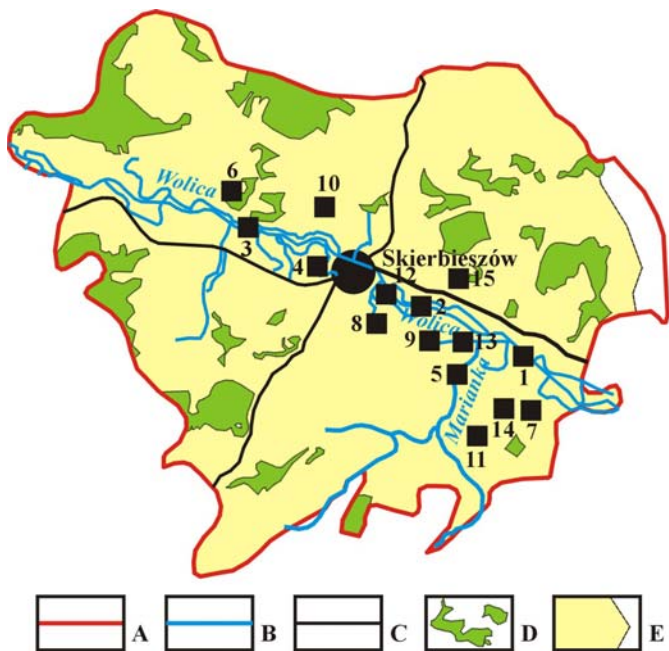
Metody i materiał

Materiał zbierano w latach 2004 i 2005. W roku 2004 podjęto wstępne rozpoznanie faunistyczne na kilku stanowiskach, prace w oku 2005 objęły już wszystkie wymienione poniżej stanowiska.

Badano 15 stanowisk leżących w kwadratach UTM FB63* i FB73#. Były to (Rys. 1):

1. rzeka Wolica przy młynie we wsi Hajowniki[#],
2. rzeka Wolica we wsi Lipina Nowa*,
3. rzeka Wolica we wsi Zawoda*,
4. rzeka Wolica w Skierbieszowie*,
5. rzeka Marianka we wsi Iłowiec[#],
6. stawy hodowlane w Zawodzie*,
7. stawy hodowlane w Hajownikach[#],
8. staw hodowlany w Lipinie Nowej*,

9. stawy hodowlane przed Hajownikami*,
10. staw hodowlany przy młynie w Hajownikach*,
11. staw hodowlany w Iłowcu[#],
12. strumień łąkowy w Lipinie Nowej*,
13. kanał przy stawach przed Hajownikami[#],
14. kanał przy stawach w Hajownikach[#],
15. droga leśna we wsi Lipina Nowa[#].

Rys. 1. Teren badań i stanowiska: A. granice gminy, B. rzeki, C. główne drogi, D. lasy, E. teren Skierbieszowskiego P.K.

Fig. 1. Study area and localities: A. borders of the Skierbieszów community, B. rivers, C. main roads, D – forests, E – area of the Skierbieszowski Landscape Park.

Podczas badań odławiano imagines, które po przyżyciowej identyfikacji uwalniano; pojedyncze egzemplarze odławiano do celów dowodowych. Zbierano też wylinki. W sumie zebrano 30 imagines oraz 20 wylinek.

Wyniki i dyskusja

Dotychczas stwierdzono w gminie Skierbieszów 24 gatunków ważek. Poniżej krótko omówiono ich występowanie.

***Calopteryx virgo* (L.)** – gatunek często spotykany, przede wszystkim nad rzekami, niekiedy był obserwowany nad wodami stojącymi. Najliczniejsze populacje odnotowano w miesiącach czerwcu i lipcu. Zdecydowanie częściej był on spotykany nad wodami płynącymi szybciej. W czerwcu odnotowano dość liczne występowanie na drodze leśnej we wsi Lipina Nowa. Odnotowany na stanowi-

skach: 1-5, 8, 12, 15.

***Calopteryx splendens* (Harr.)** – gatunek występujący często. Rozmieszczenie jak u *C. virgo*. Odnotowany na stanowiskach: 1-5, 12 i 15.

***Sympecma paedisca* (Braun.)** – gatunek ten wydaje się rzadki na terenie badań, był obserwowany tylko na stanowisku nr 6.

***Lestes sponsa* (Hansem.)** – obserwowana jedynie nad wodami stojącymi. Jej obecność stwierdzono tylko na dwóch stanowiskach: 6 i 9.

***Lestes virens* (Charp.)** – gatunek obserwowany także tylko nad wodami stojącymi. Odnotowany na stanowiskach: 6, 9 i 11.

***Platycnemis pennipes* (Pall.)** – gatunek prawdopodobnie występujący często, nad stawami obserwowano liczniejsze populacje, niż nad rzekami. Odnotowany na stanowiskach: 1, 2, 4, 6, 7, 9, 11, 13, 14.

***Ischnura elegans* (Vander L.)** – gatunek obserwowany przede wszystkim nad stawami, w bardzo dużej liczbie osobników. Odnotowany na stanowiskach: 6-11, 13, 14.

***Coenagrion puella* (L.)** – gatunek pospolity na terenie badań, spotykany zarówno nad rzekami jak i nad stawami. Odnotowany na stanowiskach: 1-4, 6-11, 13, 14.

***Coenagrion pulchellum* (Vander L.)** – podobnie jak *Coenagrion puella* gatunek spotykany często. Odnotowany na stanowiskach: 1-4, 6-11, 13, 14.

***Erythromma najas* (Hansem.)** – gatunek obserwowany dotychczas tylko na stanowisku nr 7. Odnotowano zaledwie 10 osobników, w tym także tandemy i samice składające jaja.

***Gomphus vulgatissimus* (L.)** – uzyskane dane wskazują, że jest to gatunek niezbyt częsty, związany z rzekami o dnie piaszczystym. Nie odnotowano go nad wodami stojącymi. Populacje zazwyczaj nieliczne. Odnotowano go na stanowiskach: 2-4, 15.

***Aeshna affinis* Vander L.** – gatunek obserwowany tylko na dwóch 2 i 9, na każdym po jednym osobniku.

***Aeshna cyanea* (O.F. Müll.)** – gatunek liczny zarówno nad rzekami jak i nad wodami stojącymi. Obserwowane populacje zawsze były dość liczne. Odnotowany na stanowiskach: 2-4, 6, 7, 9, 11, 13, 15.

***Aeshna juncea* (L.)** – gatunek odnotowany tylko dwukrotnie. Liczne osobniki obserwowano tylko na stanowisku 9, gdzie odnotowano także tandemy. Jedną samicę znaleziono także na drodze

z dala od zbiornika wodnego (stanowisko 15).

***Aeshna mixta* Latr.** – gatunek obserwowany nad pięcioma stanowiskami (2, 7-9, 11), populacje niezbyt liczne.

***Anax imperator* Leach** – gatunek obserwowany nad stawami na stanowiskach 9 i 11. Odnotowano tylko pojedyncze osobniki.

***Somatochlora flavomaculata* (Vander L.)** – gatunek bardzo rzadki, obserwowany tylko raz nad rzeką Wolicą (stanowisko 2). Odnotowano dwa osobniki.

***Libellula depressa* L.** – gatunek związany z wodami stojącymi. Obserwowany tylko na stanowisku 6.

***Libellula fulva* (O.F. Müll.)** – liczną populację tego gatunku odnotowano na jednym stanowisku nad rzeką Wolicą (stanowisko nr 2).

***Sympetrum danae* (Sulz.)** – gatunek odnotowany na wszystkich stanowiskach.

***Sympetrum flaveolum* (L.)** – gatunek obserwowany przede wszystkim nad rzekami, populacje bardzo liczne. Odnotowany na stanowiskach: 2-4, 7-9, 13, 14.

***Sympetrum pedemontanum* (All.)** – gatunek obserwowany tylko raz na stanowisku 12. Związany z wodami bieżącymi.

***Sympetrum sanguineum* (O.F. Müll.)** – gatunek obserwowany na wszystkich stanowiskach, populacje zawsze bardzo liczne.

***Sympetrum vulgatum* (L.)** – gatunek podobnie jak poprzedni – bardzo liczny i pospolity.

Z dotychczas uzyskanych danych wynika, że do najpospolitszych ważek badanego terenu należą: *Calopteryx virgo*, *C. splendens*, *Platycnemis pennipes*, *Ischnura elegans*, *Coenagrion puella*, *C. pulchellum*, *Aeshna cyanea*, *A. mixta*, *Sympetrum danae*, *S. sanguineum* i *Sympetrum vulgatum*.

Natomiast najrzadziej obserwowano *Sympecma paedisca*, którą stwierdzono wiosną nad stawami w miejscowości Zawoda. Tylko na jednym stanowisku, nad stawami w miejscowości Hajow-

niki, obserwowano *Erythromma najas*. W połowie lipca nad rzeką Wolicą w miejscowości Lipina Nowa stwierdzono *Somatochlora flavomaculata*, której nie spotkano na żadnym innym stanowisku. Do rzadkich gatunków na tym terenie należy też *Sympetrum pedemontanum*, który występował w sierpniu nad ciekim łąkowym ok. 100 m poniżej jego źródła, w miejscowości Lipina Nowa. Nie został on stwierdzony na innych stanowiskach.

Na szczególną uwagę zasługuje również *Libellula fulva* stwierdzona nad rzeką Wolicą w miejscowości Lipina Nowa. Na Czerwonej liście województwa lubelskiego (BUCZYŃSKI 1999) posiada ona kategorię R.

Tereny Polski intensywnie gospodarowane rolniczo są jak do tej pory bardzo słabo poznane pod względem odonatologicznych. Badania na podobnym terenie były prowadzone w Krzczonowskim Parku Krajobrazowym przez BUCZYŃSKIEGO (2001).

W Krzczonowskim Parku Krajobrazowym odnotowano 37 gatunków ważek, natomiast w gminie Skierbieszów zaledwie 24 gatunki. Różnica ta wynika prawdopodobnie z tego, iż są to wstępne wyniki badań, a dalsza praca na terenie gminy przyniesie nowe obserwacje. Zaskakujący jest jednak brak na tym terenie *Libellula quadrimaculata*. Prawdopodobnie gatunek ten występuje w niewielkiej liczbie osobników i dlatego też nie został dotychczas zaobserwowany.

Piśmiennictwo

BUCZYŃSKI P. 1999. Wykaz i „Czerwona lista” ważek (*Insecta: Odonata*) województwa lubelskiego. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, Kraków, 55 (6): 23-39.

BUCZYŃSKI P. 2001. Ważki (*Insecta: Odonata*) Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego. *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody*, 20 (1): 63-78.

SKIERBIESZÓW zaprasza (folder turystyczny).

Notatki (Notes)**Ważki odnotowane w Białowieży podczas Konferencji Naukowej Polskiej Platformy Bioróżnorodności (23-24.04.2004) i 45. Zjazdu PTEnt. (17-19.09.2004)****Grzegorz TOŃCZYK, Paweł BUCZYŃSKI**

Dragonflies recorded in Białowieża during the Meeting of Polish Platform for Biodiversity (23-25.04.2004) and 45th meeting of the Polish Entomological Society (17-19.08.2004). – Authors present a list of 17 dragonfly species that were recorded in the Białowieża Primeval Forest during two scientific meetings in the year 2004. The most interesting are *Sympecma fusca* and *Erythromma viridulum*, Mediterranean species that are relatively rare in the NE Poland.

Konferencje naukowe oprócz wymiany informacji podczas oficjalnych spotkań i rozmów kulturalnych, przynoszą zwykle też różne obserwacje natury przyrodniczej, poczynając od stwierdzeń o szeroko rozumianej „natury ludzkiej”, a kończąc na odnotowywaniu kolejnych stanowisk zwierząt i roślin. Takie informacje, wrywkowe i zwykle mało obfite, niemal zawsze kończą żywot w szufladach ich autorów i nie ujrzą światła dziennego. A szkoda, gdyż są one nieraz cennym uzupełnieniem wyników systematycznych badań lub wstępem do tychże. Dlatego dobrym pomysłem jest publikowanie notatek, list gatunków czy nawet obszerniejszych tekstów (np. RUS 2004). Niniejszą notatką chcemy zainicjować serię takich prac zamieszczanych na łamach „Odonatrix”.

Autorzy tej notatki poczynili pewne obserwacje odonatologiczne podczas konferencji Polskiej Platformy Bioróżnorodności (wiosna 2004 r.) i 45 Zjazdu PTEnt. (jesień 2004 r.), które odbyły się w Białowieży. Krótki czas trwania obu spotkań i ich wypełniony program pozwolił jedynie na krótkie rekonesanse na terenie Białowieży i w tych częściach Białowieskiego Parku Narodowego, które można było zwiedzić podczas zorganizowanych wycieczek.

Poniżej zamieszczono wykaz zaobserwowanych i odłowionych gatunków. Podano lokalizację stanowisk i ich charakter. Rodzaj stwierdzenia określono następująco: # – łowiono larwy; * – odnotowano tylko imagines ale odnotowano zachowania rozrodcze; brak symbolu – odnotowano tylko dojrzałe imagines, bez zachowań rozrodczych.

• Białowieża, stawy rekreacyjne w parku pałacowym (kwadrat UTM FD94): *Sympecma fusca* (Vander L.), *Lestes sponsa* (Hansem.), *Ischnura*

elegans (Vander L.)[#], *Coenagrion puella* (L.)[#], *C. pulchellum* (Vander L.)[#], *Erythromma najas* (Hans.)[#], *Brachytron pratense* (O.F. Müll.)[#], *Aeshna cyanea* (O.F. Müll.)[#], *A. grandis* (L.)^{*}, *A. mixta* Latr.^{*}, *Cordulia aenea* (L.)[#], *S. sanguineum* (O.F. Müll.)^{*}, *Sympetrum vulgatum* (L.)^{*};

- Białowieża, rz. Narewka przy moście z drogą z Hajnówki (FD94): *Aeshna cyanea*^{*}, *Sympetrum sanguineum*^{*};
- Białowieski P.N. – rezerwat ścisły, Orłowski Tryb, rzeka Orłówka (FD94): *Aeshna cyanea*;
- Białowieża, rz. Narewka na wysokości rezerwatu przyrody „Wysokie Bagno” (FD93): *Calopteryx splendens* (L.)[#], *C. virgo* (Harr.)[#], *Sympecma fusca*^{*}, *Platycnemis pennipes* (Pall.)[#], *Ischnura elegans*[#], *Pyrrhosoma nymphula* (Sulz.)[#];
- Topiło, Jez. Basen – zalew na strumieniu Perebel (52°38'25" N, 23°37'18" E; FD74): *Erythromma viridulum* (Charp.) 1 ♀ (leg. P. Dominiak).

W sumie zaobserwowano 17 gatunków ważek. Wszystkie były już podawane z Puszczy Białowieskiej (DIKSTRA, KALKMAN 1997; KALKMAN, DIKSTRA 2000; ŁABĘDZKI 2001; THEREUKAUF, ROUYS 2001) i są szeroko rozsiadane w całej Polsce lub przynajmniej jej większej części.

Godne uwagi są nowe stwierdzenia *Sympecma fusca* i *Erythromma viridulum*. Oba gatunki należą do elementów śródziemnomorskich i w Polsce północnej, w tym na Podlasiu, są stosunkowo rzadkie.

Piśmiennictwo

- DIKSTRA K.-D.B., KALKMAN V. 1997. Report on the flora and fauna of Białowieża, NJN-summercamps 1996. Private publ., Leiden.
- KALKMAN V., DIKSTRA K.-D.B. 2000. The dragonflies of the Białowieża area, Poland and Belarus (Odonata). Opuscula zoologica fluminensia, 185: 1-19.
- ŁABĘDZKI A. 2001. Ordo (rzad): *Odonata* – ważki. [W:] J. M. Gutowski, B. Jaroszewicz (red.), Katalog fauny Puszczy Białowieskiej. Instytut Badawczy Leśnictwa, Warszawa: 88-91.
- THEUERKAUF J., ROUYS S. 2001. Habitats of Odonata in the Białowieża Forest and its surroundings (Poland). Fragmenta Faunistica, 44: 33-39.

RUS I. 2004. Soupis vážek (Odonata) zjištěných v rámci VI. Odonatologických Dnů v červnu 2003 na Jižní Moravě. [W:] L. Hanel (red.),

Vážky 2004. Sbornik referátů VII. celostátního semináře oodonatologův Krušných horách. ZO ČSOP, Vlašim, Vlašim: 6-9.

IV Międzynarodowe Sympozjum Odonatologiczne Worldwide Dragonfly Association, Pontevedra (Hiszpania), 26-30 lipca 2005 – sprawozdanie

Rafał BERNARD

4th WDA International Symposium of Odonatology, Pontevedra (Spain), 26-30 July 2005 – a report. – Report on the Symposium, focused on most interesting events, papers and posters, is presented.

Światowa społeczność odonatologów spotkała się tym razem w hiszpańskiej Galicji, w uroczym i, o dziwo, deszczowym mieście Pontevedra. Czwarte Sympozjum Worldwide Dragonfly Association zgromadziło w dniach 26-30 lipca 2005 roku 113 odonatologów z 26 krajów. W nowoczesnych wnętrzach Szkoły Leśnictwa Uniwersytetu Vigo gościł nas jeden z autorytetów współczesnej odonologii europejskiej, Adolfo Cordero Rivera wraz z zespołem. Ze względu na wyjazd badawczy na Łotwę, mój pobyt na sympozjum trwał tylko dwa dni, ale i ten krótki czas przyniósł niemało wrażeń.

Zaprezentowano 60 referatów w kilku zestawach tematycznych oraz 33 postery. Wśród tych, które miałem okazję usłyszeć, na szczególne zainteresowanie zasługiwał cykl referatów „Lasy i ważki”. Rozpoczął go 76-letni „wielki” Profesor Philip Corbet, w iście koncertowym stylu rozprawiając o lasach jako siedliskach dla ważek. Moją uwagę przykuł także Göran Sahlén arcyciekawym wystąpieniem o specjalistach i generalistach wśród ważek w kontekście znaczenia otoczenia leśnego. Niezbicie wynikało z niego, że śródleśne wody są domeną tych pierwszych, gdy otwarte krajobrazy faworyzują mniej wybrednych.

Jak zwykle nie zawiodło małżeństwo Rüpplów, Georg i Dagmar, racząc publiczność sugestywnymi pokazami filmowymi. Ich wystąpienia dotyczyły możliwości badawczych, jakie stwarza rejestracja behawioru ważek w technice „slow motion” oraz behawioralnej komunikacji wewnątrzgatunkowej poprzez charakter lotu. Na zakończenie, Dagmar podarowała Profesorowi Corbetowi w imieniu grona autorskiego świeżutką monografię europejskich Calopterygidae. Wzruszający moment zakończyły salwy śmiechu, gdy spóźniony fotograf poprosił Dagmar Hilfert-Rüppell i Philipa Corbeta

o powtórzenie ceremonii przekazania i pocałunku, a sala jednym głosem zakrzyknęła: „please, in slow motion”.

Na Sympozjum dał się też poczuć powiew nowych trendów w odonologii, zwłaszcza coraz częściej wykorzystywanych metod genetyki molekularnej. Zagadnienia objęte wspólnym hasłem „genetyki ekologicznej” były treścią dwóch referatów i dwóch posterów, których w każdym przypadku motorem była Heike Hadrys. Wydaje się, że analizy struktury i dynamiki populacji, polimorfizmu wewnątrzgatunkowego, historii gatunków, a także biogeograficzne i filogenetyczne, oparte na zdobyczach nowoczesnej genetyki, to kierunki, które już w najbliższych latach zrewolucjonizują światową odonologię.

Absolutnym jednak hitem pierwszych dwóch dni był referat amerykańskiego duetu R. Olberg i A. Worthington „Dragonfly prey capture: Vision, decision, and flight”. Na pokazywanym w zwolnionym tempie filmie ujrzeliśmy, jak amerykańscy specjaliści prowokowali ważki w wolierze do ataków na sztuczną przynętę (genialny pomysł!), jak przebiegało zauważanie i namierzanie przez ważkę, jak „rodziła się” jej decyzja, a następnie, w najmniejszych szczegółach, przebieg ataku. Przy tym opisana błyskawiczna „kalkulacja” ważki (charakterystyczne ruchy głową!), a w jej wyniku przewidywanie toru lotu ofiary i punktu uderzenia, mogły wprawić w zdumienie nawet bardzo doświadczonego odonatologa.

Wśród posterów zainteresowały mnie szczególnie dwa związane z wpływem zmian klimatycznych. Pierwszy, autorstwa Liudmily Khrokalo, traktował o ekspansji *Crocothemis erythraea* na Ukrainie (dlaczego w Polsce ciągle mamy tak niewiele danych o tym gatunku?). Drugi natomiast, przygotowany przez holenderski tercet, ukazywał wyraźne przesunięcia czasowe szczytowych okresów lotu wybranych gatunków w ostatnich latach (jakże bardzo przydałaby się krajowa baza danych

w tym temacie).

Kulminacyjnym momentem mojego pobytu było spotkanie Odonata Specialist Group Species Survival Commission IUCN (Grupa Odonatologiczna Komisji Gatunków Ginących IUCN). Przedstawiciele wielkich amerykańskich jednostek zajmujących się ochroną przyrody, Piotr Naskręcki, Polak, i to znany mi absolwent poznańskiego uniwersytetu, oraz Sacha Spector, zaproponowali przeprowadzenie gigantycznego projektu „Global Dragonfly Assessment”. Jego istotą miałyby być ocena stanu każdego gatunku ważki na świecie i podsumowanie wiedzy o nim. Idea szczytna, ze wszech miar zasługująca na uwagę. Niestety, zaproponowany sposób przeprowadzenia zadania, w którym pracę wykonują nie mający nic wspólnego z ważkami projektodawcy i ich zespoły techniczno-robotyczne, na podstawie mechanicznej ekstrakcji danych z literatury i baz danych, a dopiero potem konsultują ten materiał odonatolodzy z całego świata (czytaj: poprawiają setki narosłych

bazur i wykonują wszystko od nowa, będąc za to nazwani łaskawie konsultantami), wzbudził poważne kontrowersje. Jako członek wspomnianej Komisji brałem już wcześniej udział w internetowej korespondencji na ten temat, a do Pontevedra przyjechałem specjalnie, by wziąć udział w dyskusji, nie taję że jako opozycjonista (nie co do zasadności, ale co do formy), i zaproponować inne rozwiązania. Moje wątpliwości podzielała duża część obecnych, włącznie z przewodniczącą OSG, Violą Clausnitzer. Postanowiono jednak, że wobec rysujących się możliwości organizacyjnych i finansowych warto spróbować. Należy jedynie mieć nadzieję, że w trakcie ostatecznego opracowania projektu, zostanie on odpowiednio i mądrze zmodyfikowany.

Następne Sympozjum WDA odbędzie się w 2007 roku w Namibii, a na okres dwóch lat dzielących sympozja przewodniczącym WDA został Prof. Hidenori Ubukata z Japonii.

Literatura i recenzje (*Literature and reviews*)

Czym oznaczają polskie ważki? Część II. Larwy i wylinki

Paweł BUCZYŃSKI, Grzegorz TOŃCZYK

Keys useful in identifying Polish dragonflies. Part 2. Larvae and exuviae. – *The most important literature useful in determining of larvae and axuviae of Polish dragonflies are reviewed and evaluated. The Authors describe the newest publications first of all, but some older keys are mentioned that are important due to historical or didactical reasons.*

W poprzednim numerze „Odonatrix” omówiliśmy najważniejsze prace przydatne do oznaczania imagines ważek występujących w Polsce (BUCZYŃSKI, TOŃCZYK 2005). W niniejszym tekście zajmujemy się kluczami do larw i wylinek.

Warto przypomnieć, że pierwszy polski klucz do larw opracował DZIĘDZIELEWICZ (1902) – ta monografia, dziś zapomniana, nie ustępuje najlepszym osiągnięciom ówczesnej odonatologii europejskiej. Oczywiście, dziś ma znaczenie wyłącznie historyczne. Tak więc przez wiele lat polscy odonatolodzy korzystali tylko z pozycji obcojęzycznych.

Kolejny klucz pojawił się prawie po 100 latach (TOŃCZYK i in. 2000), przygotowano go na użytek uczestników Warsztatów Bentologicznych Polskiego Towarzystwa Hydrobiologicznego. Jednak po-

zostając w maszynopisie jest trudno dostępny, posiadają go w zasadzie tylko uczestnicy warsztatów i autorzy. W bieżącym roku powinien się ukazać klucz autorstwa twórców niniejszego tekstu, jako suplement Odonatrix.

Jako że wiedzę o larwach ważek gromadzono znacznie wolniej, niż o imagines, omawiamy tu prawie wyłącznie pozycje z ostatnich kilkunastu lat. Starsze są albo niedokładne, albo zawierają poważne błędy i luki przynajmniej w części omawianych rodzin. Niemniej, uwzględniamy kilka starszych prac, które mimo utraty aktualności w wielu miejscach są warte uwagi. Bardzo trudno zdecydować, które opracowanie jest najlepsze i które bezwzględnie należy polecić. Wszystkie zawierają większe lub mniejsze niedociągnięcia. Ocena jest utrudniona tym bardziej, że autorzy niniejszego przeglądu oznaczają larwy ważek już od lat kilkunastu i potrafią określić przydatność poszczególnych opracowań ze swojego punktu widzenia. Mamy jednak nadzieję, że właśnie doświadczenie pozwoliło nam poczynić w miarę obiektywne opisy.

W tym miejscu należy również podkreślić, że oznaczając larwy ważek (ale nie tylko), czasem, będąc niepewnym identyfikacji lepiej przestać na oznaczeniu rodzaju – taka informacja jest pewniejsza i lepsza niż wątpliwie oznaczony gatunek. W przypadku larw ważek z niektórych grup rzeczą normalną jest, że nie wszystkie okazy da się jednoznacznie określić. Tak jest np. z larwami *Coenagrion puella* i *C. pulchellum*, larwami *Coenagrion hastulatum*, *C. lunulatum* i *C. armatum*, niektórymi larwami żagnic (*Aeshna* sp.) czy szablaków (*Sympetrum* sp.).

Koszt możliwych do kupienia pozycji książkowych podajemy w oparciu o oferty:

- Goecke & Evers (www.insecta.de/) – ceny w €,
- Pemberley Books – ceny w £,
- Czeskiego Związku Ochrony Przyrody (ČSOP) (www.csopvlasim.cz) – ceny w Kč.

Ze względu na stale zmieniające się kursy walut, nie przeliczamy cen na złotówki.

- HEIDEMANN H., SEIDENBUSCH R. 2002. Die Libellenlarven Deutschlands. Handbuch für Exuviansammler. Tierwelt Deutschlands, 72. Teil. Goecke & Evers, Keltern.

Stanowczo najlepsza pozycja na rynku. Bardzo obszerna, z imponującą szatą graficzną. Każda rodzina i każdy gatunek są szczegółowo omówione, z uwzględnieniem wielu cech i ich zmienności. Podano też obszerne informacje o rozmieszczeniu geograficznym, wymaganiach środowiskowych, miejscach i czasie znajdowania wylinek.

Cena: 42 €. Można się rozejrzeć w antykwariatach za niemal równie dobrym, starszym wydaniem (HEIDEMANN, SEIDENBUSCH 1993).

- GERKEN K., STERNBERG K. 1999. Die Exuvien Europäischer Libellen. Insecta, Odonata. (The Exuviae of European Dragonflies [Insecta Odonata]). Arnika & Eisvogel, Höxter und Jena.

Bardzo dobry i obszerny klucz do oznaczania wszystkich gatunków wykazywanych z Europy na podstawie wylinek. Wersja dwujęzyczna (niemiecki i angielski). Zawiera podstawowe informacje na temat ekologii i rozmieszczenia poszczególnych gatunków. Dobór cech dostosowany jednak tylko do identyfikacji wylinek, nie zawsze odpowiedni w przypadku larw.

Cena: 22 £.

- ASKEW R.R. 2004. The dragonflies of Europe (revised edition). Harley Books, Colchester.

Klucz w wersji podstawowej i jako taki bardzo dobry. Nie ma tutaj informacji o „niuansach” morfologicznych. Rysunki dobre. Pozwala na pewne oznaczenie większości gatunków.

Cena: 48 €. Równie dobry klucz znajduje się w starszym wydaniu (ASKEW 1988), które po ukazaniu się poprawionej edycji może trafić do antykwariatów.

- NORLING U., SAHLÉN G. 1997. Odonata, Dragonflies. [W:] A. Nilsson (red.), Aquatic Insects of Europe. A Taxonomic Handbook. Volume 2. Odonata – Diptera. Apollo Books, Stensrup: 13-65.

Bardzo ciekawe opracowanie, opatrzone doskonałymi rysunkami. Jedyny klucz pozwalający oznaczać larwy ważek niższych stadiów. Nie jest to jednak opracowanie łatwe w użyciu. Można je polecić dla osób zaawansowanych w identyfikacji larw ważek.

Wysoka cena (82,50 €) wynika z faktu, że w tej starannie wydanej monografii (A4, gustowne twarde okładki, kredowy papier, obfita grafika), rozdział o ważkach to mały dodatek do kilkuset stron poświęconym muchówkom.

- MATUŠKINA N.O., CHROKALO L.A. 2002. Viznačnik babok Ukraini (Insecta, Odonata): ličinki ta exzuvii. Učbovij posibnik dlja studentiv biologičeskich special'nostej. Ukrainskiï fitosociologičniï centr, Kiev.

Niewielki objętościowo klucz, opracowany na potrzeby studentów biologii. Praca dobra, nowoczesna w podejściu i zilustrowana czytelnymi rysunkami.

- KOHL S. 2003. Určovací klíč exuvií evropských druhů vážek (Odonata) podřádu Anisoptera. ZO ČSOP Vlašim, Vlašim.

Klucz powstały w roku 2000 jako pomoc na warsztaty oznaczania wylinek. Kopie maszynopisu pierwotnej wersji (w języku niemieckim), do dziś krążą między amatorami ważek. Klucz skonstruowany poprawnie, w większości przypadków pozwala na pewne oznaczenie materiału.

Cena: 79 Kč. Osoby podłączone do Sieci mogą bezpłatnie skorzystać z wersji internetowej (<http://www.odonata.cz/obectemata.html>).

- MÜLLER O. 1990. Mitteleuropäische Anisopterenlarven (Exuvien) – einige Probleme ihrer Determination. Deutsche Entomologische Zeitschrift, 37 (1/3): 145-187.

Na początku lat 90-tych wieku XX chyba naj-

- lepszy i najbardziej jasny klucz do oznaczania larw ostatniego stadium i wylinek ważek z podrzędu Anisoptera. Cechy podane w sposób jasny i precyzyjny. Całość opiera się na bardzo dobrych rysunkach, przedstawiających w jasny sposób omawiane cechy. Praca w dalszym ciągu godna polecenia.
- BUTLER S.G. 1998. The larvae of the European Aeshnidae (Anisoptera). *Odonatologica*, 27 (1): 1-23.
Bardzo dobre opracowanie dotyczące identyfikacji larw rodziny Aeshnidae, sprawiających zwykle dużo kłopotów przy oznaczaniu. Opracowanie bardzo dokładne ale niełatwe w użyciu. Wymaga dokładnej analizy tekstów opisujących poszczególne gatunki. Wadą tej pracy są zbyt małe rysunki, na których nie zawsze w sposób dokładny widoczne są omawiane cechy.
 - BUTLER S.G. 1993. Key to the larvae of European *Orthetrum* Newman (Anisoptera: Libellulidae). *Odonatologica*, 22 (1) 191-196.
Krótki ale bardzo dobry klucz do oznaczania larw ważek gatunków z rodzaju *Orthetrum* występujących w Europie. Czytelny i opatrzone dobrymi rysunkami.
 - MIELEWCZYK S. 1965. Bemerkungen zur Morphologie der Larven von *Agrion virgo* (L.) und *A. splendens* (Harr.) (Odonata, Agrionidae). *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences, Cl. II*, 13 (10): 583-585.
Jedno ze starszych spośród omawianych tutaj opracowań. W ocenie autorów jest to jedna z niewielu prac pozwalających na pewne odróżnienie larw *Calopteryx splendens* i *C. virgo* (dawniej *Agrion*). Co ciekawe, praca ta nie znalazła szerszego oddźwięku w innych opracowaniach.
 - POPOVA A.N. 1953. Ličinki strekoz fauny SSSR (Odonata). *Opređitel' po faune SSSR*, 50. Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva – Leningrad.
Opracowanie o wartości głównie historycznej, w dużej części zdezaktualizowane. Warto jednak w przypadku niektórych gatunków zapoznać się z bardzo dobrymi ilustracjami. Znajomość tej książki może także być pomocna przy rozstrzygnięciu wątpliwości co do danych zawartych w starszych pracach, gdzie podstawą oznaczeń była właśnie ta pozycja.
 - CONCI C., NIELSEN C. 1956. Odonata. Fauna d'I-talia, 1. Calderini Bologna.
Uwagi jak wyżej.
 - CARCHINI G. 1983. A key to the Italian Odonata larvae. SIO Rapid Communications (Supplements), 1: 1-101.
Dobre opracowanie, będące chyba pierwszym z prezentujących wiedzę na temat oznaczania larw ważek na współczesnym poziomie. Dobre ilustracje. Inne podejście do oznaczania larw z rodziny Coenagrionidae, które w dużym stopniu opiera się na liczbie i układzie kolców na nogach larw. Cechy te we współczesnych opracowaniach nie są uznawane za wystarczające, jednak są nadal wykorzystywane (patrz np. HEIDEMANN, SEIDENBUSCH 1993). Te same uwagi można odnieść do włoskiej edycji omawianego opracowania (CARCHINI 1983).
 - FRANKE U. 1979. Bildbestimmungsschlüssel mitteleuropäischer Libellen-Larven (Insecta: Odonata). *Stuttgarter Beiträge zur Naturkunde, Ser. A*, 333: 1-17.
Obrazkowy klucz do oznaczania larw ważek Europy Środkowej. Nie jest dokładny – rysunki słabe, schematyczne. Oznaczenia Coenagrionidae oparte na podziale na grupy gatunków o 6 i 7 członach w czułkach, co obecnie uznawane jest za niewłaściwe (HEIDEMANN, SEIDENBUSCH 1993). Praca warta obejrzenia ze względów dydaktycznych.
 - BESCHOVSKI V. L. 1994. Insecta, Odonata. Fauna Bulgarica, 23. Aedibus Academiae Scientiarum Bulgaricae, Sofia.
Opracowanie poświęcone ważkom Bułgarii, którego jeden z rozdziałów zawiera klucz do oznaczania larw. Można uznać go za poprawny, choć w ocenie autorów jest to opracowanie dość dziwne. Cechy są mieszanką współczesnego i starego podejścia do oznaczania larw ważek. Ilustracje nie najlepsze.
- Piśmiennictwo*
- ASKEW R.R. 1988. The dragonflies of Europe. Harley Books, Colchester.
 - BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. 2005. Czym oznaczać polskie ważki? Część 1. Imagines. *Odonatrix*, 1 (2): 33-36.
 - CARCHINI G. 1983. 21. Odonati (Odonata). Guide per il riconoscimento delle specie animali delle acque interne Italiane. Consiglio Nazionale delle Ricerche, Roma.
 - DZIĘDZIELEWICZ J. 1902. Ważki Galicyi i przyległych

krajów Polskich (Odonata Haliciae reliquarumque provinciarum Poloniae). Muzeum Dieuduszyczych, Lwów.

HEIDEMANN H., SEIDENBUSCH R. 1993. Die Libellenlarven Deutschlands und Frankreichs. Handbuch für Exuviensammler. Verlag Erna Bauer, Keltern.

KOHL S. 1998. Odonata. Anisopteren-Exuvien

(Großlibellen-Larvenhäute) Europas – Bestimmungsschlüssel. Maszynopis.

TOŃCZYK G., BERNARD R., BUCZYŃSKI P. 2000. Klucz do oznaczania wylinek i larw (ostatnie stadium) ważek (Odonata) Polski. VII Ogólnopolskie Warsztaty Bentologiczne, Poznań – Jeziory 25-27 maja 2000. Maszynopis.

Monografia Corbet'a: „biblia” odonatologów

Paweł BUCZYŃSKI

Corbet's monograph: a "bible" for odonatologists. – The monograph by Corbet (1999, 2004) is estimated as the most important and very useful world-wide elaboration of the biology and ecology of dragonflies.

CORBET P.S. 1999. Dragonflies. Biology and ecology of Odonata. Harley Books, Colchester, 829 s. ISBN 094658964 X.

CORBET P.S. 2004. Dragonflies. Biology and ecology of Odonata (revised edition). Harley Books, Colchester, 830 s. ISBN 0946589771.

Philip Corbet to klasyk światowej odonatologii. Do kanonu ważkowej literatury weszła już „A biology of dragonflies” (CORBET 1962). Kilkanaście lat później ukazała się równie ważna „Biology of Odonata” (CORBET 1980). Ten cykl zamyka monografia, którą omawiam w niniejszej recenzji.

Omawiane dzieło budzi szacunek samym wyglądem. Ponad 800 stron, twarda oprawa z gustowną obwolutą, wiele kolorowych zdjęć na kredowym papierze, obfite ilustracje w tekście. Jednym słowem, ozdoba każdej półki. Najważniejsze jest jednak to, że zawartość książki w niczym nie ustępuje jej walorom zewnętrznym.

Dzieło zaczyna się wykazem rycin i tabel oraz krótkim wstępem. Po nich następuje główna część książki (572 strony), obejmująca omówienia poszczególnych zagadnień biologii i ekologii ważek.

Autor podzielił swe rozważania na 11 obszernych rozdziałów: „Wybór siedliska i składanie jaj”; „Jajo i prolarwa”; „Larwa: oddychanie i żerowanie”; „Larwa: środowisko biotyczne”; „Larwa: środowisko abiotyczne”; „Wzrost, metamorfoza i przeobrażenie”; „Imago: dane ogólne”; „Imago: żerowanie”; „Przemieszczanie się w przestrzeni w locie”; „Behawior rozrodczy”; „Ważki i ludzie”. Każdy z nich podzielono na szereg krótkich podrozdziałów poświęconych bardziej szczegółowym problemom i zakończono treściwym podsumowa-

niem.

Opracowanie wieńczy: słownik terminów fachowych, załącznik z tabelami, wykaz literatury (ponad 4000 pozycji w kilkudziesięciu językach!) i indeksy.

Dzieło Corbet'a cechuje rozmach, szeroki oddech i bardzo wysoki poziom merytoryczny. Stojąc w centrum wydarzeń światowej odonatologii, autor daje czytelnikowi pełny wgląd w osiągnięcia i problemy najdynamiczniej rozwijających się nurtów badań. Przy tym omawia je w sposób bardzo czytelny, ilustrując je bogatą paletą danych z literatury i z własnych badań.

Liczne, dobre i w przemyślany sposób wykorzystane są ryciny i tabele. W sumie książka zawiera: 96 tablic barwnych, 252 czarno-białe zdjęcia i ryciny, ok. 100 tabel.

Corbet nie tylko zbiera i podsumowuje informacje rozsiane po literaturze. Dokonuje też ich twórczej syntezy i przedstawia własne interpretacje, co dodatkowo podnosi wartość dzieła.

Nawet drobiazgowemu recenzentowi trudno sformułować poważne zarzuty, choć można znaleźć trochę drobnych usterek: przy tak wielu poruszanych problemach, uwadze autora umknęły wyniki niektórych badań publikowane w mniej dostępnych czasopismach czy w językach niekongresowych. Jednak są to szczegóły, które nie rzutują na bardzo wysoką wartość opracowania.

Można też wskazać na detal natury technicznej: niewygodne dla czytelnika jest usytuowanie dużej części tabel w załączniku, a nie w tekście.

Podsumowując: omawiana książka to jedno z tych dzieł, które trzeba znać, a najlepiej mieć. Będzie przez długie lata punktem odniesienia i źródłem wiedzy o stanie badań nad biologią ważek. O jej użyteczności, walorach i wywołanym zainteresowaniu niech świadczy to, że w tak krótkim czasie ukazały się już dwa wydania.

Cena nowego egzemplarza 2. wydania wynosi 62,50 zł. Pierwsze wydanie, szczególnie używane egzemplarze, kosztuje do 20% taniej. Nie są to małe kwoty, ale jak rzadko kiedy warto je wydać.

Piśmiennictwo

Warto znać, warto mieć: monografia europejskich Calopterygidae

Paweł BUCZYŃSKI

Worth to know, worth to have: the monograph of European Calopterygidae. – The book analysed is appreciated as a highly valuable synthesis of data about European demoiselles. Especially worth of attention is a very extensive and competent part concerning the behavioural and evolutionary biology. Some remarks on the whole series "Die Libellen Europas" "(The dragonflies of Europe)" are given.

RÜPPELL G., HILFERT-RÜPPELL D., REHFELDT G., SCHÜTTE C. 2005. Die Prachtlibellen Europas. Gattung *Calopteryx*. (Die Neue Brehm-Bücherei Bd. 654, Die Libellen Europas Bd. 4). Westarp Wissenschaften, Hohenwarsleben, 255 s. ISBN 3 89432 883 5. Cena: 34,95 €.

Specjaliści z krajów niemieckojęzycznych „od zawsze” należą do czołówki światowej odonatologii. Skutkuje to obfitością literatury w języku niemieckim, teraz mniejszą niż jeszcze w połowie wieku XX, ale nadal znaczną. Oprócz przewodników terenowych i monografii faunistyczno-ekologicznych o zasięgu regionalnym, wciąż ukazują się dzieła wysokiej rangi. Należy do nich zaliczyć prezentowane przeze mnie opracowanie.

CORBET P.S. 1962. A biology of dragonflies. Witherby, London.

CORBET P.S. 1980. Biology of Odonata. Annual Review of Entomology, 25: 189-217.

Ważki przeszły w „Nowej Bibliotece Brehma” znamiennej ewolucję. Zaczęło się od książki typowo popularnonaukowej (NAUMANN 1952). Po 35 latach wydano opracowanie Aeshnidae Europy (PETERS 1987), napisane przystępnie, ale zdominowane przez treści naukowe. Po zjednoczeniu Niemiec i zmianie wydawnictwa, dalsze tomy ukazują się jako jeszcze wyraźniej naukowa podseria „Ważki Europy”. W latach 1990-tych wydano opracowania: Platycnemididae (MARTENS 1996), Gomphidae (SUHLING, MÜLLER 1996) i Lestidae (JÖDICKE 1997). Teraz otrzymaliśmy dzieło o Calopterygidae, niedługo ukaze się tom o Corduliidae (WILDERMUTH w druku).

Porównanie nowych i starszych pozycji ukazuje też kierunek rozwoju europejskiej odonatologii: jej główny front przesuwa się z dobrze już poznanych: taksonomii, zoogeografii i charakterystyki siedlisk, na szeroko pojmowaną biologię.

Omawiana książka już na pierwszy rzut oka robi dobre wrażenie. Jej rekomendacją są same nazwiska dwojga pierwszych autorów, współtwórców fundamentów wiedzy o biologii i ekologii Calopterygidae. Bez zarzutu jest też szata edytorska: poręczny format A5, ładnie zaprojektowana okładka ze zdjęciem, kredowy papier, liczne ilustracje. A to, co czytelnik znajduje między okładkami, tego wrażenia nie psuje.

Książka składa się ze wstępu, spisu treści i 11 rozdziałów: „Wprowadzenie”, „Przegląd świteziankowatych”, „Cykl życiowy”, „Lot”, „Pożerać i być pożartym”, „Rozmnażanie”, „Świteziankowate Europy”, „Ochrona gatunkowa”, „Perspektywy”, „Piśmiennictwo” i „Indeks”. Ponadto, na stronach 166-199 znajduje się 59 kolorowych fotografii larw i images oraz ich siedlisk.

Rzecz jest napisana przystępnym językiem i jej zrozumienie nie wymaga od czytelnika idiomatycznej znajomości języka niemieckiego ani też akademickiego cenzusu. Zarazem książka spełnia kryteria monografii naukowej, jako obszerne i rzetelne przedstawienie wiedzy o świteziankach Euro-

py. Cenna jest zwłaszcza bardzo kompetentna synteza informacji o ich autekologii i biologii ewolucyjnej. Jak podkreślają sami autorzy, świteziankowate są w takich badaniach wręcz wymarzonymi organizmami modelowymi. Rozmach, z jakim prowadzi się te prace sprawia, że nawet specjaliści-odonatolodzy mogą mieć trudności ze śledzeniem na bieżąco stanu wiedzy.

Część taksonomiczno-zoogeograficzno-ekologiczna, mimo stosunkowo skromnych rozmiarów, jest poprawna i ogólnie zadowalająca. Omówiono: cechy rozpoznawcze każdego gatunku, wielkość ciała, taksonomię, nazewnictwo łacińskie i wernakularne (nazwy niemieckie i francuskie), rozmieszczenie geograficzne, okres pojawu imago, siedlisko. Jednak może budzić niedosyt fakt, że autorzy nie podjęli się rozstrzygnięcia sporów wokół statusu części taksonów (gatunek czy podgatunek?).

Dane zasięgowe są ilustrowane konturowymi mapami. Inaczej niż w poprzednich tomach serii, nie ma na nich głównych rzek europejskich, są za to granice państwowe. Mapy są więc czytelniejsze, choć utraciły walor komiczny: według kartografów wydawnictwa Westarp Wissenschaften Wisła ma źródła w Bieszczadach, przez co analiza map z tomów 1-3 zawsze poprawia mi humor.

Zaletą map jest przedstawienie różnymi kolorami zasięgów poszczególnych podgatunków. Rodzaj *Calopteryx* cechuje ich duża liczba, przy czym status taksonomiczny części z nich jest sporny. Stąd takie uszczegółowienie jest ważne.

Klucze do oznaczania są dobre, ale nie rewolucyjne. W sytuacji, gdy pierwsze opisy larw pojawiły się już w wieku XVIII, trudno o coś nowego. Nerozwizanym problemem pozostało tylko różnicowanie larw podgatunków *Calopteryx splendens* (*C. s. xanthosoma*, *C. s. splendens*, *C. s. caprai*) i *C. virgo* (*C. v. virgo*, *C. v. meridionalis*). Ich opis ułatwiłby życie badaczom Europy południowej i

południowo-zachodniej.

Oddzielny podrozdział poświęcono najszerzej rozsiadłonym *Calopteryx splendens* i *C. virgo*. Omówiono szczegółowo ich wymagania siedliskowe i mechanizmy zapobiegające krzyżowaniu się.

Podsumowując: książka Rüpella i innych to godne polecenia opracowanie monograficzne, które cechuje wysoki poziom merytoryczny i edytorski. Okaże się bardzo przydatne każdej osobie, której zainteresowania wykraczają poza lokalną faunistykę. Warto ją znać i najlepiej – mieć, podobnie jak inne książki z tej serii.

Dziękuję wydawnictwu Westarp Wissenschaften za zezwolenie na reprodukcję okładki książki.

Piśmiennictwo

- JÖDICKE R. 1997. Die Binsenjungfern und Winterlibellen Europas, Lestidae. (Die Neue Brehm-Bücherei Bd. 654, Libellen Europas Bd. 3). Westarp Wissenschaften, Magdeburg.
- MARTENS A. 1996. Die Federlibellen Europas, Platycnemididae. (Die Neue Brehm-Bücherei Bd. 626, Libellen Europas Bd. 1). Westarp Wissenschaften, Magdeburg.
- NAUMANN H. 1952. Wasserjungfern oder Libellen. (Die Neue Brehm-Bücherei Bd. 55). Geest & Portig, Leipzig.
- PETERS G. 1987. Die Edellibellen Europas, Aeshnidae. (Die Neue Brehm-Bücherei Bd. 585). A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
- SUHLING F., MÜLLER O. 1996. Die Flußjungfern Europas, Gomphidae. (Die Neue Brehm-Bücherei Bd. 628, Libellen Europas Bd. 2). Westarp Wissenschaften, Magdeburg.
- WILDERMUTH H. w druku. Die Falkenlibellen Europas, Corduliidae. (Die Neue Brehm-Bücherei Bd. 653, Libellen Europas Bd. 5). Westarp Wissenschaften, Hohenwarsleben.

Polskie i dotyczące Polski prace odonatologiczne opublikowane w II połowie roku 2005, z uzupełnieniem wykazu za pierwsze półrocze i za rok 2004

Paweł BUCZYŃSKI

Polish and dedicated to Poland odonatological papers published in the 2nd half of the year 2005 and additions to the 1st half of this year and for the year 2004.

– In the reported year period, 9 papers were published, 5 master theses were written. Some older papers and master theses also also given: from 2004 (#) and the first half of 2005 (). The list does not contain the papers published in ODonatrix – they are listed in a*

separate index at the end of an ever volume.

Poniżej zedstawiam prace, które ukazały się w drugim półroczu roku 2005. Gwiazdką (*) oznaczam uzupełnienia za poprzednie półrocze, krzyżykiem (#) – za rok 2004.

Tak jak poprzednio, nie uwzględniam tekstów

z „Odonatrix”, których odrębne wykazy ukazują się na zakończenie każdego rocznika.

Rozdziały w monografiach

1. RUTA R., WENDZONKA J. 2004[#]. 2. Owady. [W:] G. Ziółkowski (red.), Przyroda Krainy Złotowskiej. Urbański Wydawnictwo, Toruń: 72-106.

Artykuły naukowe

2. BERNARD R. 2005. First record of *Aeshna affinis* Vander Linden, 1820 in Lithuania (Anisoptera: Aeshnidae) and corrective notes on the Lithuanian Odonata checklist. *Notulae Odonatologicae*, 6 (6): 53-55.
3. BERNARD R., WILDERMUTH H. 2005. *Nehalennia speciosa* (Charpentier, 1840) in Europe: a case of vanishing relict (Zygoptera: Coenagrionidae). *Odonatologica*, 34 (4): 335-378.
4. BERNARD R., WILDERMUTH H. 2005. Verhaltensbeobachtungen an *Nehalennia speciosa* im Bezug auf Raum, Zeit und Wetter (Odonata: Coenagrionidae). *Libellula*, 24 (3/4): 129-153.
5. BUCZYŃSKI P. 2005. Materiały do znajomości ważek (Odonata) Lubelszczyzny. Część III. Zbiory Katedry Zoologii i Hydrobiologii AR w Lublinie. *Wiadomości Entomologiczne*, 24 (4): 197-212.
6. CZERNAWSKA-KUSZA I. 2005. Comparing modified biological monitoring working party score system and several biological indices based on macroinvertebrates for water-quality assessment. *Limnologica*, 35: 169-176.
7. SICIŃSKI J., TOŃCZYK G. 2005. Biological research of Grabia River – fifty years of activity. *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Biologica et Oecologica*, 2: 71-97.
8. ZAWAL A. 2004[#]. Parasitizing of dragonflies by water mite larvae of the genus *Arrenurus* in the neighbourhood of Barlinek (NW Poland). *Zoologica Poloniae* 49 (1-4): 37-45.

Doniesienia

9. DOLNÝ A. 2005. *Lestes macrostigma* (Eversmann, 1836), a new species for the odonate fauna of Poland (Zygoptera: Lestidae). *Notulae Odonatologicae*, 6 (6): 64.
10. MAUERSBERGER R., BUCZYŃSKI P. 2005. Materiały do poznania ważek (Odonata) pojezierzy pomorskich. *Wiadomości Entomologiczne*, 24 (4): 243-244.

Recenzje

11. BUCZYŃSKI P. 2005. Recenzje – Reviews. Brockhaus T., Fischer U. (Hrsg.) 2005. Die Libellenfauna Sachsens. Natur & Text, Rangs-dorf, 426 s. ISBN 3-9810058-0-5 i 987-3-98100-580-6. *Wiadomości Entomologiczne*, 24 (4): 241-242.

Publikacje internetowe

12. BRULIŃSKA E., KALINOWSKA P., KREJCKRANT M. 2005[#]. Wstępna inwentaryzacja fauny bezkręgowej (ze szczególnym uwzględnieniem Lepidoptera, Trichoptera, Coleoptera i Odonata) Welskiego Parku Krajobrazowego. – [Preliminary inveterisation of the invertebrate fauna of the Welski Landscape Park takink Lepidoptera, Trichoptera, Coleoptera and Odonata into particular consideration]. Studencko-Doktoranckie Koło Naukowe Ekologów UWM, Olsztyn – Jeleń. <http://www.uwm.edu.pl/kneko/>

Inne

13. CZACHOROWSKI S. 2004[#]. Badania ważek, chrząszczy i chruścików na obszarach chronionych (Urszulin, 21-23 maja 2004). *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody*, 23 (3): 535-537.

Prace magisterskie i licencjackie

1. BOROŃ M. 2005*. Fauna Odonata gminy Zator. – [Odonate fauna of the Zator commune]. Praca magisterska, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Śląski, Katowice. Promotor: prof. dr hab. Waclaw Wojciechowski.
2. MICHALAK A. 2005. Wazki (Odonata) Łodzi. – [Dragonflies (Odonata) of Łódź]. Praca magisterska, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Łódzki, Łódź. Promotor: dr hab. prof. UŁ Stefan Niesiołowski (opieka merytoryczna dr Grzegorz Tończyk).
3. OLSZAK M. 2005. Wazki (Odonata) rejonu Gór Świętokrzyskich. – [Dragonflies (Odonata) of the Świętokrzyskie Moutains region]. Praca magisterska, Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Akademia Świętokrzyska, Kielce. Promotor: prof. dr hab. Ryszard Ligowski (opieka merytoryczna dr Grzegorz Tończyk).
4. SIKORA A. 2005. Struktura populacji i wymagania siedliskowe larw ważek z rodziny gadziogłówkowatych (Odonata, Gomphidae) w środkowym biegu Pilicy. – [Population structure and habitat preferences of Gomphid larvae

(Odonata, Gomphidae) in middle part of Pilica River]. Praca magisterska, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Łódzki, Łódź.

Promotor: dr Grzegorz Tończyk.

5. STANKIEWICZ M. 2005. Ważki (Odonata) Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. – [Dragonflies (Odonata) of the Landscape Park of Łódź Hills]. Praca magisterska, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet

Łódzki, Łódź.

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Piechocki (opieka merytoryczna dr Grzegorz Tończyk).

6. WOJCIECHOWSKA M. 2005. Ważki (Odonata) Borów Tucholskich. – [Dragonflies (Odonata) of the Tuchola Forest]. Praca licencjacka, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Łódzki, Łódź.

Promotor: dr Grzegorz Tończyk.

Różności (Varia)

Regulamin Sekcji Odonatologicznej PTEnt.

(Statute of the Odonatological Section of the Polish Entomological Society)

Poniżej zamieszczamy regulamin opracowany przez zarząd sekcji i przyjęty w głosowaniu korespondencyjnym w dniach: 3-24.11.2005. Wyniki głosowania:

- uprawnionych do głosowania – 18,
- oddano 12 głosów, w tym: „za” – 12, „nie” – 0, „wstrzymuję się” – 0.

Jednocześnie przekazujemy regulamin do akceptacji Zarządowi Głównemu PTEnt., zgodnie z §35 statutu towarzystwa.

Rozdział I. Postanowienia ogólne

§ 1

Sekcja Odonatologiczna jest grupą tematyczną działającą w ramach Polskiego Towarzystwa Entomologicznego (PTEnt.).

Rozdział II. Cele i środki działania

§ 2

Celem sekcji Odonatologicznej jest:

1. Prowadzenie badań i podejmowanie inicjatyw pozwalających na poznanie i ochronę ważek i siedlisk ich rozwoju w Polsce.
2. Popularyzacja wiedzy i udostępnianie informacji o ważkach.
3. Nawiązywanie kontaktów, wymiana informacji i współpraca z innymi organizacjami zajmującymi się badaniami ważek.
4. Współpraca z instytucjami naukowymi i agendami rządowymi zajmującymi się szeroko rozumianą ochroną przyrody.

§ 3

Realizacja celów wymienionych w § 2 następuje przez różnorodne działania Sekcji, w szczególności przez:

1. Cykliczne organizowanie spotkań naukowych o charakterze konferencji i sesji warsztatowych poświęconych badaniom ważek pod nazwą „Ogólnopolskie Seminarium Odonatologiczne”.
2. Podejmowanie zespołowych projektów naukowych dotyczących monitoringu i ochrony ważek w Polsce.
3. Wymianę informacji i publikacji dotyczących ważek.
4. Wydawanie biuletynu Sekcji Odonatologicznej oraz propagowanie działalności Sekcji w formie elektronicznej – strona WWW.

Rozdział III. Członkowie i władze sekcji

§ 4

Sekcja jest powoływana i rozwiązywana decyzją Zarządu Głównego PTEnt.

§ 5

Członkiem Sekcji może zostać osoba, która zgłosi chęć wstąpienia do niej podczas Walnego Zebrania; wstąpienie do sekcji w innym terminie wiąże się z koniecznością złożenia pisemnej deklaracji. Członek sekcji nie musi być jednocześnie członkiem PTEnt.

§ 6

Bieżącymi pracami sekcji kieruje Zarząd Sekcji. Składa się z on 2 osób: przewodniczącego i sekretarza.

§ 7

Przewodniczący i sekretarz (Zarząd Sekcji) wybierani są w czasie Walnego Zebrania Sekcji, większością 50% + 1 głos obecnych osób. Wybory mają charakter tajny, jednak dopuszczalne jest przeprowadzenie wyborów jawnych lub wyboru przez akklamację, jeśli podczas Walnego Zebrania zostanie zgłoszony i przegłosowany w głosowaniu jawnym taki wniosek. Zarząd sekcji informuje Zarząd Główny PTEnt. o wyniku wyborów w formie pisemnej.

§ 8

Kadencja Zarządu Sekcji trwa 3 lata. Wybór nowego Zarządu odbywa się w roku walnego zjazdu PTEnt. Zarząd Sekcji w niezmienionym składzie może pracować najwyżej przez dwie kadencje. Członek zarządu powinien po dwóch przebytych kadencjach odczekać przynajmniej kadencję, zanim będzie mógł ubiegać się o ponowny wybór.

§ 9

Czynne prawo wyborcze przysługuje każdemu członkowi Sekcji Odonatologicznej.

§ 10

Osobami kandydującymi i wybranymi do Zarządu Sekcji mogą być tylko pełnoprawni członkowie PTEnt.

§ 11

Członkowie Sekcji mają prawo uczestniczyć we wszystkich przedsięwzięciach sekcji oraz otrzymują bezpłatnie jej biuletyn.

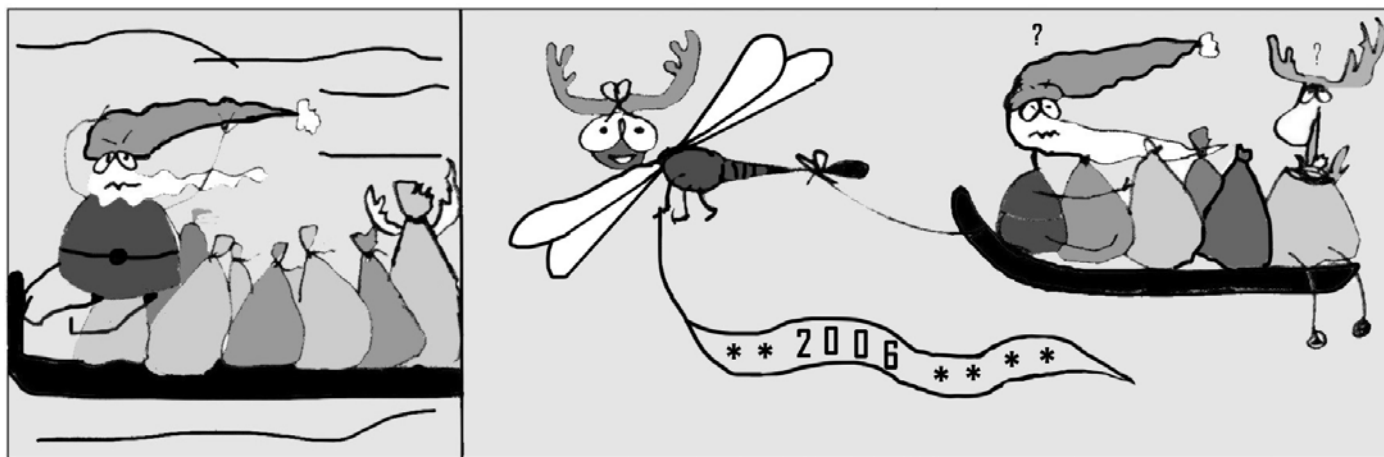
Rozdział IV. Postanowienia końcowe

§ 12

Zarząd Sekcji informuje w formie sprawozdań i informacji pisemnych o swoich działaniach PTEnt. Corocznie przedstawia pisemne sprawozdanie z działalności sekcji oraz informuje Zarząd Główny PTEnt. o podejmowanych ważniejszych inicjatywach naukowych i organizowanych konferencjach.

Komiks

(rys. Edyta BUCZYŃSKA)

PRZYGODY WAŻKI Z LUBLINA: NADLATUJE NOWY ROK.

(Adventures of the dragonfly from Lublin: The New Year is coming)

★ ★ ★ ★ ★

Część redakcyjna (Editorial)

Listy do i od redakcji (Letters to and from the Editorial Office)

Od redaktora naczelnego (From the Managing Editor)

Drodzy Czytelnicy!

Mało czasu minęło od chwili, gdy zaczęliśmy z Grzegorzem Tończykiem rozmowy o biuletynie Sekcji Odonatologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. Było to we wrześniu 2004 r., podczas zjazdu PTEnt. w Białowieży. Czy jest sens, czy znajdują się czytelnicy? Czy będą środki na utrzymanie pisma? Czy wystarczy materiałów do druku?

Nasze obawy były bezpodstawne. Planowany nakład trzeba było prawie podwoić. Zyskaliśmy wierne i rosnące grono odbiorców, kilka egzemplarzy każdego numeru wędruje nawet za granicę. Mimo młodego wieku i (celowo) nie całkiem poważnej formuły, jesteśmy abstraktowani w „Odonatological Abstracts” i „Odonatological Abstract Service”. Materiałów z numeru na numer przybywa, część większych tekstów musimy drukować jako suplementy. Nawet trosk materialnych jest niewiele, dzięki wsparciu Zakładu Zoologii UMCS (w tym miejscu serdecznie dziękujemy panu Prof. Jackowi Łętowskiemu). Tak więc są powody do optymizmu. Kto wie, może spełnią się marzenia i za kilka lat

O stronie „Mój staw” (About the site “My pond”)

Witam Bardzo Ważkowo :-)))

Nazywam się Leszek Bielecki i prowadzę moją witrynę "Mój staw".

W wydaniu Odonatrixa z lipca 2005 znalazłem wspomnienie o mojej witrynie – dziękuję za to bardzo!!

Korzystając z okazji chciałbym poinformować, że już ten adres jest (niestety) nieaktualny – był przez dwa lata, ale z uwagi na rozrost mojej witryny musiałem przenieść się na większy serwer, i

powstanie na bazie naszego biuletynu pierwsze w Polsce czysto odonatologiczne pismo naukowe? Zrobimy wszystko, by tak właśnie się stało.

Jeśli coś zakłóca odmalowaną wyżej sielankę, to jest to wąskie grono autorów: wciąż duża część części tekstów wychodzi spod pióra członków redakcji. Dla czasopisma jest to typowa choroba wieku dziecięcego – ono musi okrzepnąć, stać się znane i być brane pod uwagę jako miejsce publikowania prac. Liczymy, że szybko tak się stanie.

Tak więc serdecznie zapraszam na nasze łamy wszystkich zainteresowanych ważkami. Chętnie zamieścimy nie tylko dłuższe i ściśle naukowe teksty. Gorąco namawiam do dzielenia się wrażeniami ze zjazdów i konferencji czy wypraw przyrodniczych (oczywiście z wątkami odonatologicznymi), do pisania prac o charakterze przeglądowym i popularnonaukowym. Wreszcie do publikowania doniesień o charakterze przyczynkowym, tak by cenne a wyczerpujące dane, które leżą w niejedynej szufladzie, nie zostały tam na zawsze. Liczymy na Was!

Z serdecznymi pozdrowieniami,
Paweł Buczyński

przy okazji kupiłem swoją domenę by z okazji takich przenosin nie „ginać z sieci”.

Obecnie cała moja witryna znajduje się pod adresem: <http://staw.bieleccy.com.pl>
a na skróty można do ważek trafić tak:
http://staw.bieleccy.com.pl/index_wazki.html

Jeżeli kiedyś w przyszłości będzie robił Pan podobny spis proszę o podanie nowego adresu – chyba najlepiej tego do ważek....

Pozdrawiam i życzę rozwoju Odonatrixa
Leszek Bielecki (wplynęło 25-09-2005)

Korekta klucza Jacka Wendzonki do oznaczania imagines ważek Polski (Corrigenda of the Jacek Wendzonka's determination key to the imagines of Polish dragonflies)

Do wydanego w zeszłym roku klucza do oznaczania imagines ważek Polski (WENDZONKA 2005: Odonatrix 1 (Supl. 1): 1-26), wkraśli się kilka błędów technicznych.

Uczestnikom forum dyskusyjnego Przyroda

(www.bocian.org.pl/forum/viewtopic.php?p=81805#81805),
dziękujemy za krytyczne uwagi.

There are some technical errors in the key to the identification key to the Polish dragonflies that was published in the last year (WENDZONKA 2005: Odonatrix

1 (Supl. 1): 1-26.

We thank participants of the "Przyroda" forum

(www.bocian.org.pl/forum/viewtopic.php?p=81805#81805) for critical remarks.

Strona / wiersz (Page / line):	Jest (It is):	Powinno być (It should be):
10 / 2	32 – <i>E. lindeni</i> ;	32 – <i>E. lindeni</i> ;
10 / 9	32 – <i>E. lindeni</i> ;	32 – <i>E. lindeni</i> ;
11 / 41	–. ♀♀ 16.	–. ♀♀ 17.
16 / 5	–	Rys. 83 – głowa <i>Ophiogomphus cecilia</i> .
16 / 10	–	Fig. 83 – <i>Ophiogomphus cecilia</i> , head.
18 / 3	–	Rys. 89 – <i>Anax ephippiger</i> , odwłok, S2
18 / 9	–	Fig. 89 – <i>Anax ephippiger</i> , abdomen, S2
23 / 41-42	9. Między nasadą a węzłkiem tylnego skrzydła...	9. Między nasadą a węzłkiem przedniego skrzydła...
23 / 43-44	10. Między nasadą a węzłkiem tylnego skrzydła...	10. Między nasadą a węzłkiem przedniego skrzydła...
26 / 9	20. Pterostigma jasna, beżowa.	20. Pterostigma u dorosłych jasna, beżowa.
26 / 12	— . Pterostigma brązowa.	— . Pterostigma u dorosłych brązowa.

Adresy autorów (Addresses of authors)

Rafał BERNARD
Zakład Zoologii Ogólnej
Uniwersytet Adama Mickiewicza
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań
rbernard@amu.edu.pl

Edyta BUCZYŃSKA
Katedra Zoologii AR
ul. Akademicka 13, 20-033 Lublin
eserafinek@wp.pl

Paweł BUCZYŃSKI
Zakład Zoologii UMCS
ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin
pbuczyns@biotop.umcs.lublin.pl

Stanisław CIOS
Lindgrenintie 21
00-570 Helsinki
Finlandia
stanislaw.cios@kolumbus.fi

Bogusław DARAŻ
Przedmieście Dubieckie 28, 37-750 Dubiecko
bdaraz@poczta.onet.pl

Grzegorz TOŃCZYK
Katedra Zoologii Bezkręgowców i Hydrobiologii
Uniwersytet Łódzki
ul. S. Banacha 12/16, 90-237 Łódź
tonczyk@biol.uni.lodz.pl

Katarzyna WYBRANIEC
Lipina Nowa, 41, 22-420 Skierbieszów

Odonatrix jest biuletynem Sekcji Odonatologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego. Publikujemy:

- omówienia bieżących wydarzeń w polskiej i światowej odonatologii;
- zapowiedzi i sprawozdania z konferencji naukowych poświęconych ważkom;
- omówienia literatury odonatologicznej (zapowiedzi, recenzje, komentarze);
- prace metodyczne i glosy w dyskusji o metodach badań ważek;
- teksty popularnonaukowe i przeglądowe;
- notatki i artykuły faunistyczne i ekologiczne.

Preferujemy prace krótkie, do 4 stron standardowego maszynopisu (30 linii na stronę, 60 znaków w linii). Druk dłuższych tekstów jest możliwy po uzgodnieniu z redaktorem naczelnym.

Prace powinny być pisane w języku polskim, z angielskim abstraktem. W uzasadnionych przypadkach (np. autorzy zagraniczni) akceptujemy teksty w językim angielskim lub niemieckim, z polskim streszczeniem. Tłumaczenie streszczenia na język polski może wykonać redakcja.

Prace można nadsyłać pocztą (jeden wydruk i dyskietka lub płyta CD) lub e-mailem na adres redaktora naczelnego (pbuczyns@biotop.umcs.lublin.pl). Teksty powinny być przygotowane w formacie czytelnym dla programu Word for Windows (dowolna wersja), zdjęcia i rysunki – jako pliki *tif, *gif lub *jpg, w rozdzielczości co najmniej 300 DPI. Akceptujemy też staranne rysunki tuszem i cienkopisem oraz wydruki dobrej jakości. W razie grafiki edytowanej w programie Corel Draw, prosimy o zapis w wersji nie nowszej niż 11,0.

Teksty zamieszczane w działach „Artykuły” i „Nototatki” są recenzowane. Pozostałe prace nie są recenzowane, jednak przed publikacją podlegają ocenie przez członków redakcji. Zastrzegamy sobie prawo do zmian, w porozumieniu z autorem.

Odonatrix is the bulletin of the Odonatological Section of the Polish Entomological Society. We publish original papers that apply:

- relations of up-to-date events of Polish and worldwide odonatology;
- predictors and proceedings of scientific conferences contributed to dragonflies;
- reviews of odonatological literature (predictors, reviews, comments);
- methodical papers and discussions about the methods of dragonfly research;
- popular scientific texts as well as review texts;
- faunistic and ecological notes and articles.

We prefer short papers, not exceeding 4 printed pages of a standard manuscript (30 lines per page, 60 signs in the line). The print of papers over 4 pages in length must be agreed upon the Managing Editor.

Papers should be written in Polish, with English abstract. In justifiable cases (e.g. foreign authors), the Managing Editor accepts papers in English or German, with Polish abstracts. The Polish translation of an abstract can be provided by the editors.

Papers can be sent by mail (one hard copy and a disc version) or online by contacting the Managing editor: pbuczyns@biotop.umcs.lublin.pl. Texts should be prepared in Word for Windows (any version), photographs and drawings as TIF, GIF or JPG files, in 300 DPI resolution. We accept original hand-made artwork of good quality that can then be electronically scanned. As for Corel Draw files we strongly ask for a version not newer as 11,0.

The papers included in the following sections – „Articles” and „Notes” – are peer-reviewed in contrary to other texts which can be modified by the editors unless they do not conform scientific, technical, stylistic or grammatical standards.

Odonatrix

Lublin

Tom 2, zeszyt 1 (styczeń 2006)

W NUMERZE (*IN THE ISSUE*):

Pożegnania (*Obituaries*)

- MIELEWCZYK S. – Życiorys (*Curriculum vitae*). 1.
BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. – Dr Stefan Mielewczyk (4 II 1933 – 12 VIII 2005).
(*Dr Stefan Mielewczyk [February 4, 1933 – August 12, 2005]*). 2.

Artykuły (*Articles*)

- BUCZYŃSKI P., DARAŻ B. – Interesujące stwierdzenia *Leucorrhinia caudalis* w siedliskach wtórnych. (*Interesting records of Leucorrhinia caudalis in secondary habitats*). 8.
CIOS S. – Ważki w literaturze polskiej z XVIII i XIX w. (*References to Odonata in Polish literature from the 18th and 19th centuries*). 12.
WYBRANIEC K. – Wstępne wyniki badań ważek gminy Skierbieszów. (*Preliminary results of studies on the dragonflies of the Skierbieszów community*). 17.

Notatki (*Notes*)

- TOŃCZYK G., BUCZYŃSKI P. – Ważki odnotowane w Białowieży podczas Konferencji Naukowej Polskiej Platformy Bioróżnorodności (23-24.04.2004) i 45. Zjazdu PTEnt. (17-19.09.2004). (*Dragonflies recorded in Białowieża during the Meeting of Polish Platform for Biodiversity [23-25.04.2004] and 45th meeting of the Polish Entomological Society [17-19.08.2004]*). 20.

Sprawozdania i komunikaty (*Reports and announcements*)

- BERNARD R. – Czwarte Światowe Sympozjum Odonatologii WDA, Pontevedro (Hiszpania), 26-30 lipca 2005 (*4th Worldwide Dragonfly Association Symposium of Odonatology, Pontevedro [Spain], 26-30 July 2005*). 21.

Literatura i recenzje (*Literature and reviews*)

- BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G. – Czym oznaczać polskie ważki? Część II. Larwy i wylinki. (*Keys useful in identifying Polish dragonflies. Part 2. Larvae and exuviae*). 22.
BUCZYŃSKI P. – Monografia Corbet'a: „biblia” odonatologów. (*Corbet's monograph: a "bible" for odonatologists*). 25.
BUCZYŃSKI P. – Warto znać, warto mieć: monografia europejskich Calopterygidae. (*Worth to know, worth have: the monograph of European Calopterygidae*). 26.
BUCZYŃSKI P. – Polskie i dotyczące Polski prace odonatologiczne opublikowane w II połowie roku 2005, z uzupełnieniami za pierwsze półrocze. (*Polish and dedicated to Poland odonatalogical papers published in the 2nd half of the year 2005 and additions to the 1st half of this year*). ... 27.

Różności (*Varia*)

- Regulamin Sekcji Odonatologicznej PTEnt. (*Statute of the Odonatological Section of the Polish Entomological Society*). 29.
BUCZYŃSKA E. – Komiks. Przygody ważki z Lublina: Nadlatuje Nowy Rok. (*Cartoon strip. Adventures of the dragonfly from Lublin: The New Year is coming*). 30.

Część redakcyjna (*Editorial*)

- Listy do i od redakcji. (*Letters to and from the Editorial Office*). 31.
Korekta klucza Jacka Wendzonki do oznaczania imagines ważek Polski. (*Corrigenda of the Jacek Wendzonka's determination key to the imagines of Polish dragonflies*). 31.
Adresy autorów (*Addresses of authors*). 32.